

ຜູ້ຮູ້ວ່າສິ່ງດຸດຊື່ຍືນຍົງເຮັດວ່າ
ມຽດທຳທຸນທຽມມະຈຳ ແພໂຕມ
Lao Cultural Heritage of Mae Chaem

ຖັດດຳເຮີພາຣ໌ ຫວຳຈຳ

ໂຄສະນາອັດທະນະທຳທີ່ມີສຳຄັນຕໍ່ວັດທະນະທຳຂອງປະເທດ
 ສຳເລັດແມ່ແບ່ງ ວັນອັດທະນະທຳ ຄະນະທີ ໑

ປະຈຳປີປະມານ ໒໕໖໒

ຮູບຮ່າງວັດທະນະທຳ ມະຫາວິທະຍາໄລເກີດຂຶ້ນຂອງປະເທດລາວ

วิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ศูนย์งานอุตสาหกรรมศึกษา

မြို့ဝန်ဆောင်မှုလုပ်ငန်း

มรดกวัฒนธรรมลัวะแม่แจ่ม

Lawa Cultural Heritage of Mae Chaem

โครงการจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนลัวะอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ระยะที่ ๑

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒

ศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ชื่อหนังสือ มรดกวัฒนธรรมลัวะแม่แจ่ม
ผู้เรียบเรียง ศักดิ์นรินทร์ ชาวजू
จัดพิมพ์โดย ศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ปีที่พิมพ์ กันยายน ๒๕๖๒
พิมพ์ที่ ศิริวัฒนา กราฟฟิค
โทร. ๐๕๓-๒๓๑๒๐๑, ๐๕๓-๒๒๑๐๙๗
๓/๒๔ ถ.รัตนโกสินทร์ ต.ศรีภูมิ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
กองบรรณาธิการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยปฐมพร ธนพัฒน์ปวงวัน
รจนา ราชญา
วันทนา มาลา
อุไรพร ดาวเมฆลับ
จัดรูปเล่ม ศักดิ์นรินทร์ ชาวजू
ออกแบบปก ศักดิ์นรินทร์ ชาวजू
ภาพหน้าปก เครื่องประดับของชาวลัวะ

คำนำ

หนังสือ มรดกวัฒนธรรมลัวะแม่แจ่ม เล่มนี้ เป็นผลผลิตจากโครงการจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนลัวะอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ระยะเวลาที่ ๑ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ ของศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ที่เป็นการสร้างความรู้เพื่อการเรียนรู้ของนักศึกษา คณาจารย์ และผู้ที่สนใจในศิลปวัฒนธรรม

โครงการนี้ นอกจากจะเป็นโครงการของศูนย์วัฒนธรรมศึกษา ที่ทางมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา อนุมัติเห็นชอบแล้ว ยังสืบเนื่องจากโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านทรัพยากรทางศิลปะและวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ทางมหาวิทยาลัยฯ ร่วมกับกองทุนสนับสนุนงานวิจัย และสถาบันคลังสมอง ที่ขับเคลื่อนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย อันมีพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่การทำงาน และยังสืบเนื่องมาจากการศึกษาเรื่องเวียงเจ็ดลินของศูนย์วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องสืบเนื่องกับชุมชนลัวะ ที่ปรากฏในตำนานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงเกิดโครงการจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนลัวะอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ระยะเวลาที่ ๑ ในครั้งนี้ขึ้น

โครงการนี้จัดทำขึ้นเพื่อทำการเรียนรู้ และเก็บความรู้ของชุมชนลัวะในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม คือที่บ้านมีดหลอง ต.บ้านทับ บ้านเฮาะ บ้านกอกน้อย และบ้านแปะ ต.ปางหินฝน จ.แม่แจ่ม ด้วยข้อจำกัดการเดินทางที่เข้าถึงพื้นที่ และระยะเวลาที่กระชั้นชิด การที่จัดเก็บความรู้ โดยเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เป็นสิ่งที่ต้องรีบและแข่งกับเวลา ด้วยนับวันจะหายไป อีกประการหนึ่งภาษาลัวะ ไม่มีอักษรที่ใช้บันทึกความรู้ต่างๆ ได้ จึงต้องทำการจัดเก็บไว้เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา และนำไปต่อยอดองค์ความรู้ต่อไปในอนาคต

ผู้เรียบเรียงต้องขอขอบคุณครูบาอาจารย์ที่เดินทางในเส้นทางนี้มาก่อนหน้า และพ่อแม่พี่น้องชาวลัวะอำเภอแม่แจ่มที่เอื้อเพื่อให้ข้อมูล รวมถึงผู้ที่ติดต่อประสานงานในการเดินทาง ในครั้งนี้ทุกท่าน ทั้งที่มีเป็นบุคคล และสิ่งที่ไม่อาจจะมองเห็นที่น่าพาให้เกินจะเชื่อเรื่องความบังเอิญได้

องค์ความรู้ในเล่มนี้แม้ว่าจะไม่ครอบคลุมความรู้ทั้งหมดอย่างสมบูรณ์แบบ แต่ก็ป็นหมุดหมายแรกที่จะก้าวไปข้างหน้าเพื่อให้สมบูรณ์ต่อไปในอนาคต

ศักดิ์รินทร์ ชาวจิว

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๓
สารบัญ	๔
บทที่ ๑ แม่แจ่ม - บ้านทับ - ปางหินฝน	๕
แม่แจ่ม	๕
ตำบลบ้านทับ	๑๐
ตำบลปางหินฝน	๑๒
บทที่ ๒ ลัวะ - ละวะ - ละว้า - เลอเวือะ	๑๗
ลัวะคือใคร?	๑๗
ลัวะในตำนานล้านนา	๑๘
ลัวะในตำนานฝ่ายวัด	๒๐
ลัวะเมืองน่าน กับความไม่ลัวะ	๒๒
ลัวะเชียงใหม่ (ลัวะตะวัตกและลัวะตะวันออก)	๒๓
ชาวลัวะกับหน้าที่ทางประวัติศาสตร์	๒๕
บทที่ ๓ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage)	
ของชุมชนลัวะ เมืองแม่แจ่ม	๒๗
สาขาศิลปะการแสดง	๒๙
งานช่างฝีมือดั้งเดิม	๓๓
วรรณกรรมพื้นบ้าน	๔๖
กีฬาภูมิปัญญาไทย	๔๙
แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	๕๐
ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล	๕๕
ภาษา	๕๗
บรรณานุกรม	๖๑
ประวัติผู้เขียน	๖๓

บทที่ ๑

แม่แจ่ม – บ้านทับ – ปางหินฝน

แม่แจ่ม หรือ เมืองแจ่ม ในภาษาปากของคนทั่วไป เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีภูเขาโอบไว้ล้อมรอบ เป็นเมืองที่อยู่ในแอ่งที่ว่างระหว่างหุบเขา มีแม่น้ำแจ่มเป็นแม่น้ำหลัก กลางเมือง พร้อมด้วยแม่น้ำสาขาต่างๆ อีกหลากหลาย ก่อกำเนิดความเป็นเมืองไว้นานเนิ่น **ความเป็นมาของแม่แจ่ม** ขอเรียงลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ดังนี้

ภาพจาก <http://maechaem.rmutl.ac.th/>

๑. องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระมหากัจจายนะเสด็จมาโปรดสรรพสัตว์มาทางยอดดอยอ่างกา
๒. ภายหลัง พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่ดอยสะเกษ ชาวบ้านขาดแคลนข้าวปลาอาหาร จึงนำปลามาถวายครั้งตัว จึงขนานนามมา “เมืองแจ่ม” เนื่องจากคำว่า “แจ่ม” ในภาษาลัวะ แปลว่า ไม่เพียงพอ, ขาดแคลน ซึ่งต่อได้เพี้ยนเป็นเมืองแจ่ม หรือ “แม่แจ่ม” ในปัจจุบัน
๓. ประวัติศาสตร์ของเมืองแจ่มอาจเก่าแก่ไปถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โดยอ้างอิงมาจากเอกสารตำนานต่างๆ
 - จากหนังสือโคลงมังทรารบเชียงใหม่ : กล่าวถึงการเดินทางติดต่อระหว่างเมืองเชียงใหม่กับเมืองเมาะตะมะและเมืองหงสาวดี โดยจะมีเส้นทางผ่านฝั่งแม่น้ำกลางสบน้ำแม่แจ่ม ด้วยเช่นกัน
 - จากหนังสือตำนานมูลศาสนาของสำนักสงฆ์วัดสวนดอก : “เจ้าอานนท์” หัวหน้าคณะสงฆ์นิกายรามัญ ที่เมืองเมาะตะมะส่งมาเป็นตัวแทน จากการที่พญากือนา ทรงส่งทูตไปนิมนต์ แต่พอเมื่อเดินทางมาถึงล้านนา กลับไม่สามารถทำการอุปสมบทภิกษุได้ จึงต้องไปเชิญครูของเจ้าอานนท์ที่แคว้นสุโขทัยมาจึงทำการบวชได้สำเร็จ และเมื่อจะเดินทางกลับเมืองเมาะตะมะก็ได้มรณภาพระหว่างทาง ณ เมืองแจ่ม หรือ แม่แจ่ม นั่นเอง

๔. พ.ศ.๒๔๓๖ ในสมัยรัชการที่ ๕ ได้มีการปฏิรูประบบการปกครองจัดเป็นมณฑลครั้งแรก เรียกว่ามณฑลลาวเฉียง ประกอบด้วยเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน และเถิน ต่อมาเรียกเป็น มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ

๕. พ.ศ. ๒๔๔๒ เปลี่ยนเป็นมณฑลพายัพ โดยรวมเชียงรายและแม่ฮ่องสอนเข้ามา

๖. พ.ศ. ๒๔๔๕ เชียงใหม่จัดตั้งอำเภอหรือแขวงได้ ๒๘ แขวงประกอบด้วย แขวงเชียงใหม่ แขวงป่ายาง แขวงปิงใต้ แขวงแม่ตื่น แขวงแม่แจ่ม แขวงมิดกา แขวงขุนปิง แขวงแม่จัต แขวงแม่แตง แขวงแม่สุนหลวง แขวงแม่ริม แขวงแม่ขาน แขวงแม่วาง แขวงแม่ท่าช้าง แขวงแม่สะเมิง แขวงแม่ฮอน แขวงแม่กวง แขวงน้ำแพร่ แขวงแม่ก๊ก แขวงเชียงแสนหลวง แขวงเชียงแสนน้อย แขวงแม่ฝาง แขวงแม่ลาว แขวงแม่ยม แขวงแม่ฮ่องสอน แขวงแม่ปาย แขวงแม่แหง

๗. ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นช่วงที่ศึกษาวัดร้างต่างๆที่กระจายอยู่ทั้งแม่แจ่ม

๘. พ.ศ.๒๔๔๗-๒๔๘๓ เป็นการเข้ามามีบทบาทของคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีการเปลี่ยนแปลง ระบบการปกครองแบบดั้งเดิมเดิม และมีการเหตุการณ์ต่างๆเกิดขึ้น เช่น

- พ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านพระครูวิเชียรปัญญา เจ้าอาวาสวัดศรีเกิด ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาการตำแหน่งเจ้าคณะแขวงชางเค็ง หรือ แม่แจ่มในปัจจุบัน ท่านจึงเดินทางไปตรวจการณ์คณะสงฆ์ยังท้องที่แม่แจ่ม โดยพักแรมที่วัดตามเส้นทางต่างๆมาจนถึงวัดป่าแดด ซึ่งอยู่ใกล้วัดยางหลวงที่แม่แจ่ม จึงนำไปสู่การศึกษาเส้นทางของกรมแผนที่ทหารและพบว่ามึเส้นทางติดต่อระหว่าง เชียงใหม่และบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนกับหุบเขาแม่แจ่มหลายเส้นทาง
- ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอชื่อว่า “อำเภอชางเค็ง” ตั้งอยู่ หมู่ ๔ ตำบลท่าผาในปัจจุบัน มีการเก็บภาษีเรียกว่า “เงินรัชชูปการ” ผู้ชายที่มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไปต้องเสียภาษีคนละ ๔ บาทต่อปี จึงทำให้ราษฎรไม่มีเงินจ่าย และเกิดการไม่พอใจในการเก็บภาษีของทางการ จึงมีราษฎรรวมกลุ่มกัน โดยมีท้าวอินทร์กับท้าวพรหมสองพี่น้องเป็นหัวหน้า บุกลั่นที่ว่าการอำเภอ และฆ่านายอำเภอตาย จากเหตุการณ์ดังกล่าวทางการจึงย้ายที่ว่าการไปอยู่ วัดชางเค็ง
- พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้ถูกลดฐานะเป็นกิ่งอำเภอแม่แจ่ม ขึ้นอยู่กับอำเภอจอมทอง

๙. ก่อน พ.ศ.๒๔๘๔ ได้มีการนำฝ้ายมาจากการปลูกในชุมชนและการแลกเปลี่ยนจากนอก ชุมชนทางทิศตะวันตกคือหลายคง หรือ พม่า

๑๐. พ.ศ ๒๔๘๔-๒๕๐๙ เป็นยุคคาบเกี่ยวสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้วัดบางวัดกลายเป็นวัดร้าง วัดท่าง เพราะถูกทหารญี่ปุ่นยึดใช้ทำเป็นค่าย มีการทำสัมปทานป่าไม้ทำให้ชาวบ้านไม่

สามารถตัดไม้มาสร้างบ้านหรือวัดต่างๆได้ จึงหันมาทำไร่ผืนและมีรายได้จึงถวายปัจจัยมาทำบุญจำนวนมาก จึงทำให้มีการจัดประเพณี ๕ เเบ่งขึ้นที่ วัดเจียง ในปีพ.ศ.๒๔๙๒

๑๑. พ.ศ. ๒๔๘๕-พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นยุคที่ขาดแคลนมาก ช่างทอบางส่วนจึงหันไปปลูกผืน แต่ก็มีบางส่วนนำฝ้ายมาจากทางอำเภอจอมทอง

๑๒. พ.ศ.๒๔๙๙ หลังจากถูกลดฐานะลงก็ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอแม่แจ่มอีกครั้งมาจนถึงปัจจุบัน

๑๓. พ.ศ.๒๕๑๐-ปัจจุบัน พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเมืองแจ่ม ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาทั้งด้านศิลปสถาปัตยกรรมต่างๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงมากมายจากรูปแบบล้านนาเป็นแบบภาคกลางและศาสนวัตถุจากพระพุทธรูปปูนปั้นสีขาวกลายเป็นพระสัมฤทธิ์ เป็นต้น

๑๔. พ.ศ. ๒๕๐๕-พ.ศ. ๒๕๓๐ มีการส่งเสริมจากภาครัฐให้ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆแทนฝืน จึงมีสินค้าประเภทอื่นจากภายนอกเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น การทอผ้าจึงยิ่งลดลง โดยหันไปซื้อเสื้อผ้าจากร้านค้ามากกว่าการทอใช้เอง

๑๕. พ.ศ.๒๕๓๐ จนถึงปัจจุบัน มีกลุ่มนักวิชาการภายนอกให้ความสนใจวัฒนธรรมการทอผ้าตีนจกของแม่แจ่ม ตลอดจนภาครัฐก็มีนโยบายส่งเสริมต่อยอดทางเศรษฐกิจ จนสามารถยกระดับให้ผ้าขึ้นตีนจกให้เป็นสินค้าโอท็อปชั้นนำ

ที่ตั้งอำเภอแม่แจ่ม

ที่มา https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amphoe_5003.svg

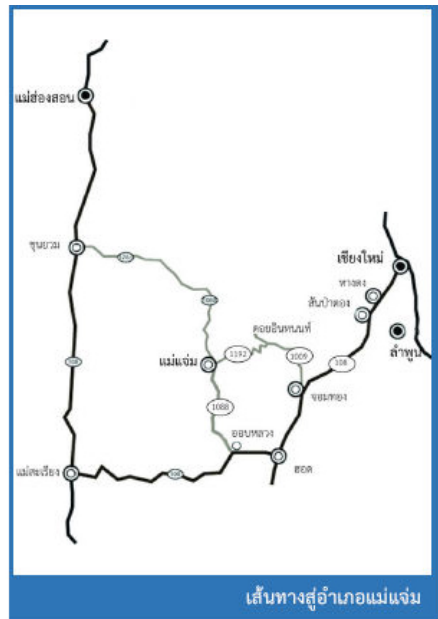
ที่ตั้งและขนาดพื้นที่

อำเภอแม่แจ่มเป็นอำเภอที่มีพื้นที่มากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่มีเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นดังนี้

- ทิศเหนือ ติดเขตอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศใต้ ติดเขตอำเภอจอมทอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันออก ติดเขตอำเภอสะเมิง อำเภอแม่วาง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันตก ติดเขตอำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง จังหวัด

แม่ฮ่องสอน

อำเภอแม่แจ่มมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒,๖๘๖.๕๗ ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาประมาณร้อยละ ๗๐ ของพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบเชิงเขาร้อยละ ๒๐ เป็นพื้นที่ราบเพียงร้อยละ ๑๐ มีแม่น้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำแจ่ม หรือ น้ำแม่แจ่ม ตามภาษาถิ่น

สภาพภูมิอากาศ

อำเภอแม่แจ่มมีอากาศค่อนข้างเย็นเกือบตลอดทั้งปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ ๒๕ องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย ๓๑ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๒๐ องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดทั้งปีร้อยละ ๗๒ และสภาพภูมิอากาศอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม

๒ ชนิด คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งภูมิภาคอากาศออกได้ เป็น ๓ ฤดู ได้แก่

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม-เดือนตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-เดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดพาความหนาวเย็นมาจากประเทศจีน

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-กลางเดือนพฤษภาคม โดยได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ประชากร

อำเภอแม่แจ่มมีประชากรทั้งสิ้น จากรายงานสถิติประชากรและบ้าน พ.ศ. ๒๕๖๑ ของกรมการปกครอง รวม ๕๗,๕๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๒๖ ของประชากรจังหวัดเชียงใหม่ คิดเป็นความหนาแน่น ๒๑.๔๐ คน/ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยชาติพันธุ์ต่างๆ ๕ กลุ่มได้แก่

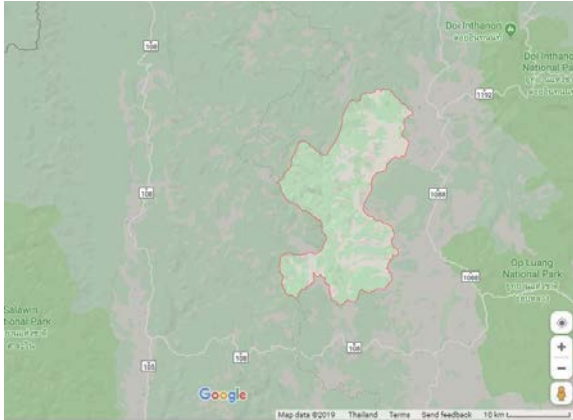
คนเมือง (ไทยวน) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในตัวอำเภอที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำแม่แจ่ม ปากเกอระฮู้อาศัยแถบที่ราบสูงตามเชิงเขา เป็นชนเผ่าที่มีจำนวนมากที่สุด
 ลัวะ ชนเผ่าดั้งเดิมของเมืองแม่แจ่ม
 ม้ง ชนเผ่าที่มีการขยายตัวมากที่สุด
 ลีซอ ชนเผ่าที่มีจำนวนน้อยที่สุด
 อาชีพลูก ได้แก่ เกษตรกรรม ส่วนอาชีพรเสริม ได้แก่ หัตถกรรม

อำเภอ	ชาย	หญิง	รวม	บ้าน
อำเภอแม่แจ่ม	๒๙,๓๐๑	๒๘,๒๐๑	๕๗,๕๐๒	๑๗,๒๒๘
ตำบลช่างเคิ่ง	๔,๐๗๖	๔,๐๔๘	๘,๑๒๔	๒,๖๒๓
ตำบลท่ามา	๒,๔๘๘	๒,๕๐๐	๔,๙๘๘	๑,๗๖๐
ตำบลบ้านทับ	๓,๓๔๔	๓,๑๒๕	๖,๔๖๙	๒,๒๑๔
ตำบลแม่ศึก	๖,๖๘๕	๖,๒๑๑	๑๒,๘๙๖	๓,๑๒๕
ตำบลแม่นาจร	๕,๗๐๕	๕,๔๓๙	๑๑,๑๔๔	๓,๓๕๑
ตำบลปางหิน ฝน	๓,๖๘๘	๓,๖๒๗	๗,๓๑๕	๑,๙๗๖
ตำบลกองแขก	๓,๓๑๕	๓,๒๕๑	๖,๕๖๖	๒,๑๗๙

ที่มา กรมการปกครอง รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๑

ชาวลัวะ หรือละวี่เระนั้น อาศัยอยู่ในพื้นที่ ๒ ตำบล ของอำเภอแม่แจ่ม คือ ตำบลบ้านทับ และตำบลปางหินฝน จึงขอนำข้อมูลของทั้งสองตำบลมาไว้ ณ ที่นี้

ตำบลบ้านทับ

แผนที่ตำบลบ้านทับ

จากข้อมูลพื้นฐานของทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านทับ (อบต.บ้านทับ) ได้กล่าวถึง ประวัติและข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ไว้ว่า

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดกับ	ต.ปางหินฝน ต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
ทิศใต้	ติดกับ	อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ต.ท่าผา, ต.กองแขก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดกับ	อ.แม่ลำน้อย และ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

ความเป็นมา

ตำบลบ้านทับจัดตั้งเป็นตำบลเมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด เพียงแต่ทราบว่ากำนันคนแรกคือ นายแก้ว (ไม่ทราบนามสกุล) ต่อมา ในปี พ.ศ.๒๔๘๗ มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๒ หมู่บ้าน

ต่อมา ปี พ.ศ.๒๕๐๙ แบ่งการปกครองเพิ่มอีก ๔ หมู่บ้าน (รวมเป็น ๑๖ หมู่บ้าน)

ปี พ.ศ.๒๕๒๑ ก็ได้แยกหมู่บ้านเพิ่มอีก ๔ หมู่บ้าน (รวมเป็น ๒๐ หมู่บ้าน)

จวบจนกระทั่งปี พ.ศ.๒๕๒๔ ทางราชการได้แบ่งเขตการปกครองตำบลบ้านทับออกเป็น ๒ ตำบล คือ ตำบลบ้านทับ และ ตำบลปางหินฝน โดยเขตการปกครองบ้านทับ เหลือเพียง ๙ หมู่บ้าน

จนเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แยกหมู่บ้านเพิ่มเป็น ๒ หมู่บ้าน ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ แยกอีก ๒ หมู่บ้าน รวมเป็น ๑๓ หมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

- หมู่ ๑ บ้านแม่ขี้มูก
- หมู่ ๒ บ้านมีดหลอง
- หมู่ ๓ บ้านแม่ลอง
- หมู่ ๔ บ้านแม่ป้อก
- หมู่ ๕ บ้านสบลอง
- หมู่ ๖ บ้านทุ่งแก
- หมู่ ๗ บ้านแม่แอบ
- หมู่ ๘ บ้านอมแรด
- หมู่ ๙ บ้านกิวสะแวก
- หมู่ ๑๐ บ้านกองกำย
- หมู่ ๑๑ บ้านอมสูง
- หมู่ ๑๒ บ้านทับ
- หมู่ ๑๓ บ้านแม่ขี้มูกน้อย

โดยแต่ละหมู่บ้านมีจำนวนประชากร จากกรมการปกครอง พ.ศ.๒๕๖๑ ดังนี้

อำเภอ	ชาย	หญิง	รวม	บ้าน
ตำบลบ้านทับ	๓,๓๔๔	๓,๑๒๕	๖,๔๖๙	๒,๒๑๔
หมู่ที่ ๑ แม่ขี้มูก	๓๘	๘๒	๑๖๐	๘๔
หมู่ที่ ๒ มีดหลอง	๑๖๑	๑๓๔	๒๙๕	๑๐๖
หมู่ที่ ๓ แม่ลอง	๒๒๖	๒๔๐	๔๖๖	๑๙๖
หมู่ที่ ๔ แม่ป้อก	๑๖๙	๑๖๗	๓๓๖	๑๐๒
หมู่ที่ ๕ สบลอง	๘๒	๖๙	๑๕๑	๑๒๐
หมู่ที่ ๖ ทุ่งแก	๔๒๐	๔๑๐	๘๓๐	๒๗๓
หมู่ที่ ๗ แม่แอบ	๗๑๒	๖๗๘	๑,๓๙๐	๔๒๗

อำเภอ	ชาย	หญิง	รวม	บ้าน
หมู่ที่ ๘ อมแสด	๑๖๖	๑๔๔	๓๑๐	๑๐๓
หมู่ที่ ๙ กิวสะแก	๓๓๐	๓๑๗	๖๔๗	๒๒๑
หมู่ที่ ๑๐ กองกำย	๒๙๕	๒๘๑	๕๗๖	๑๘๒
หมู่ที่ ๑๑ อมสูง	๓๐๑	๒๕๒	๕๕๓	๑๖๐
หมู่ที่ ๑๒ บ้านทับ	๑๙๘	๑๖๔	๓๖๒	๑๑๓
หมู่ที่ ๑๓ แม่ขี้มูกน้อย	๒๐๖	๑๘๗	๓๙๓	๑๒๗

ที่มา กรมการปกครอง รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๑

ภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของตำบลบ้านทับ เป็นภูเขาสูงและลาดชัน มีที่ราบหุบเขาและที่ราบเชิงเขา เป็นส่วนน้อย ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน พื้นที่นามีส่วนน้อย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำไร่ เลี้ยงลอย มีลำห้วยเพื่อการเกษตรและบริโภคอยู่ ๖ ห้วย

- มีที่ราบหุบเขา ร้อยละ ๕
- มีที่ราบเชิงเขา ร้อยละ ๑๐
- และพื้นที่ภูเขา ร้อยละ ๘๕

ภูมิอากาศ

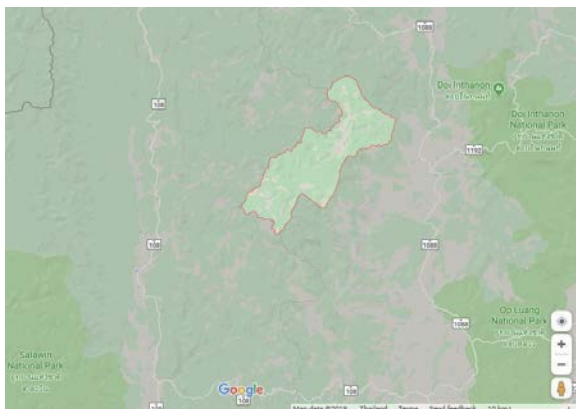
ภูมิอากาศของตำบลบ้านทับ มี ๓ ฤดู คือฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน อุณหภูมิเฉลี่ย ๓๐ – ๓๔ องศาเซลเซียส ฤดูฝน อยู่ในช่วงเดือน พฤษภาคม – ตุลาคม อุณหภูมิเฉลี่ย ๑๘ – ๒๐ องศาเซลเซียส ช่วงปริมาณน้ำฝนสูงสุดอยู่ในช่วงเดือน พฤษภาคม – สิงหาคม และจะมีฝนกระจายไปจนตลอดเดือนตุลาคม ฤดูหนาว อยู่ในช่วงเดือน พฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ อุณหภูมิเฉลี่ย ๘ – ๑๒ องศาเซลเซียส

ตำบลปางหินฝน

ข้อมูลพื้นฐานของตำบลปางหินฝน จากองค์การบริหารส่วนตำบลปางหินฝนกล่าวไว้ว่า

อาณาเขตติดต่อ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.แม่ศึก และต.ช่างเคิ่ง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.ห้วยหอม และต.ขุนแม่ลำน้อย อ.แม่ลำน้อย จ.แม่ฮ่องสอน

แผนที่ตำบลปางหินฝน

ความเป็นมา

ตำบลปางหินฝน แยกออกจากตำบลบ้านทับ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๔ ปัจจุบันมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด ๑๔ หมู่บ้าน ดังนี้

- หมู่ที่ ๑ บ้านแม่หงาน
- หมู่ที่ ๒ บ้านพุย
- หมู่ที่ ๓ บ้านแม่แฮใน
- หมู่ที่ ๔ บ้านแม่ต๋อม
- หมู่ที่ ๕ บ้านของ
- หมู่ที่ ๖ บ้านเฮาะ
- หมู่ที่ ๗ บ้านแปะ
- หมู่ที่ ๘ บ้านกอกน้อย
- หมู่ที่ ๙ บ้านแม่แฮใต้
- หมู่ที่ ๑๐ บ้านปางหินฝน
- หมู่ที่ ๑๑ บ้านกองบอด
- หมู่ที่ ๑๒ บ้านพุยใต้
- หมู่ที่ ๑๓ บ้านดินขาว
- หมู่ที่ ๑๔ บ้านโมโลตุ้

จำนวนประชากร

ดังนี้

จากข้อมูลสถิติของกรมการปกครอง ปีพ.ศ.๒๕๖๑ ตำบลปางหินฝน มีจำนวนประชากร

อำเภอ	ชาย	หญิง	รวม	บ้าน
ตำบลปางหินฝน	๓,๖๘๘	๓,๖๒๗	๗,๓๑๕	๑,๙๗๖
หมู่ที่ ๑ แม่หวานหลวง	๔๖๓	๔๑๕	๘๗๘	๒๑๕
หมู่ที่ ๒ พุย	๔๕๑	๕๐๓	๙๕๔	๑๙๑
หมู่ที่ ๓ แม่แฮใน	๑๘๙	๑๗๔	๓๖๓	๑๒๔
หมู่ที่ ๔ แม่ตุม	๒๘๒	๒๘๗	๕๖๙	๑๘๐
หมู่ที่ ๕ ของ	๘๙	๗๑	๑๖๐	๔๒
หมู่ที่ ๖ เฮาะ	๓๑๗	๓๐๑	๖๑๘	๑๖๕
หมู่ที่ ๗ แปะ	๒๓๐	๒๒๒	๔๕๒	๙๕
หมู่ที่ ๘ กอกน้อย	๑๓๙	๑๓๔	๒๗๓	๑๑๐
หมู่ที่ ๙ แม่แฮใต้	๔๖๔	๔๕๑	๙๑๕	๒๑๓
หมู่ที่ ๑๐ ปางหินฝน	๑๖๘	๑๗๒	๓๔๐	๑๒๑
หมู่ที่ ๑๑ กองบอด	๓๗๒	๓๖๓	๗๓๕	๒๑๕
หมู่ที่ ๑๒ พุยกะเหรี่ยง	๒๓๕	๒๓๗	๔๗๒	๑๓๖
หมู่ที่ ๑๓ ดินขาว	๑๓๘	๑๔๐	๒๗๘	๘๖
หมู่ที่ ๑๔ โมโลตุ้	๑๕๑	๑๕๗	๓๐๘	๘๓

ภูมิประเทศ

ตำบลปางหินฝน มีลำน้ำแม่ตุมและลำน้ำแม่ศึกเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านตำบลทางทิศใต้และเหนือตามลำดับ ซึ่งตำบลปางหินฝนเป็นต้นน้ำของลำน้ำที่สำคัญทั้งสองสาย มีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี และมีลำห้วยที่ใช้บริโภค จำนวน ๑๕ ลำห้วย และมักประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง เนื่องจากน้ำมีปริมาณน้อยและไม่มีที่กักเก็บพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาและหุบเขา มีความลาดชัน ของภูเขาคิดได้ประมาณร้อยละ ๓๕ สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๘๐๐ - ๑,๐๐๐ เมตรโดยประมาณ และเป็นพื้นที่ภูเขาประมาณ ร้อยละ ๙๐ ของพื้นที่ทั้งหมด

พื้นที่ของชาวลัวะในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มมีอยู่สองตำบลนี้คือ
บ้านมีดหลง ตำบลบ้านทับ
บ้านเฮาะ (ใหม่ และ เก่า) ตำบลปางหินฝน
บ้านกอกน้อย ตำบลปางหินฝน
บ้านแปะ ตำบลปางหินฝน
บ้านของ ตำบลปางหินฝน

บ้านมีดหลง ต.บ้านทับ

บ้านเฮาะ ต.ปางหินฝน

บ้านกอกน้อย ต.ปางหินฝน

บ้านแปะ ต.ปางหินฝน

บทที่ ๒

ลัวะ - ลวะ - ละว้า - เลอเวือะ

ลัวะ คือใคร?

เป็นคำถามที่เหมือนจะทราบคำตอบ แต่คำตอบก็ดูจะไม่ค่อยชัดเจนเท่าไร มีการเรียกที่หลากหลาย ต่างถิ่นต่างเรียกแตกต่างกัน ทั้งที่คนอื่นเรียก และคำที่ใช้เรียกตนเอง แต่ที่แน่ๆ เป็นหนึ่งชาติพันธุ์เก่าแก่ในล้านนา ที่กระจายตัวในภาคเหนือไล่เลยไปจนถึงเชียงตุง สิบสองปันนา และมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายกลุ่ม

ในเอกสารล้านนา จะเจอคำว่า “ลวะ” โดยเขียนเป็นอักษรล้านนาว่า ລຸ บางทีในตำนานฝ่ายวัดที่พระสงฆ์ผู้แต่งตำนาน ก็มักจะใช้หลายคำ เช่นคำว่า มิลักขุ ອິລ໋ວູ ตามการเรียกชนเผ่าพื้นเมืองของทางอินเดีย หรือใช้คำว่า ทัมมิลลวะ ຣຸຍີລຸ หรือ ทมิฬ อันเป็นชนเผ่าดั้งเดิมในอินเดียใต้หรือทางศรีลังกา ตามอิทธิพลของศาสนาที่ได้มาจากทางศรีลังกา

จาก “ลวะ” จึงกลายเป็นลัวะ ในการกลายเสียง ทำให้ออกเสียงง่าย และเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายในปัจจุบัน

ชาวลัวะบ้านกอกน้อย ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ลัวะในตำนานล้านนา

ในตำนานฝ่ายเมือง มักจะเจอลัวะทั่วไปในดินแดนล้านนา โดยจะขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตำนานสิงหนวัติ จะกล่าวถึงลัวะปู่เจ้าลาวจก ที่เป็นลัวะอยู่ที่ดอยตุง เมื่อสร้างพระธาตุดอยตุงก็กลบนำลัวะ อันมีปู่เจ้าลาวจกเป็นหัวหน้า ดูและพระธาตุ เมื่อปู่เจ้าตายไปก็ไปเกิดเป็นลวจังกราช ที่เขาสินธร เมื่อบ้านเมืองเว้นจากผู้นำ เทวดาก็ไปเชิญลวจังกราชไต่บันไดเงินลงมาสร้างเมืองเชียงลาว สืบเชื้อสายมาถึงพระญามังราย

ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน กล่าวถึงพระญามังรายสร้างเมืองเชียงตุง และเมืองเชียงตุงนั้นเป็นเมืองของชาวลัวะมาแต่เดิม

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงตอนพระญามังรายว่า เมืองใหม่ที่จะสร้างนั้นเคยเป็นบ้านเมืองของท้าวพระยามาแต่เก่าก่อน ประโยคนี้เห็นชัดว่า เมืองเชียงใหม่เคยเป็นบ้านเป็นเมืองมาแล้วก่อนที่พระญามังรายมาสร้างในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ ซึ่งเอกสารและเรื่องเล่าก็ไปในการทำงานเดียวกันว่า เมืองแห่งนี้เป็นชุมชนของชาวลัวะมาก่อน และในตอนที่พระเจ้ากาวิละเข้าเมืองเชียงใหม่ใหม่นั้น ก็ให้ชาวลัวะจูงหมาพาแขกนำเข้าเมือง ด้วยถือว่าเมืองนี้เป็นของชาวลัวะมาแต่ก่อนเก่า

“เถิงเพลา ยามแตรจักใกล้เที่ยง ท้าวคัยกเอาหมุยัลสปรवारเข้าเวียงหลวง ด้วยปะตูข้างฝือก
ทิสสะหนเหนือ หื้อลวะจูงหมา พาแขกนำเข้าก่อน” (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)

ในบางตอนของตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จะกล่าวถึง ฝัอาร์กษเมืองเชียงใหม่ นั่นคือ ปู่แสะย่าแสะ อันเป็นยักษ์ที่อาศัยอยู่แถวเชิงดอยสุเทพ (ภาพของยักษ์มักหมายถึงคนพื้นเมืองที่ยังไม่ได้รับพระพุทธศาสนา) ที่หันมานับถือพระพุทธศาสนา ในแต่ละปีจะกินควายครึ่งหนึ่งหรือที่เรียกว่า เลี้ยงดง อันเป็นลักษณะเดียวกับที่ชาวลัวะเลี้ยงผีในดงไม้ใหญ่ประจำหมู่บ้าน ส่วนการเลี้ยงดง ที่เชิงดอยคำนั้น (แต่เดิมปู่แสะเลี้ยงที่เชิงดอยสุเทพ บริเวณคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และย่าแสะเลี้ยงที่ดอยคำ ต่อมาเมื่อมีการตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงย้ายมาเลี้ยงด้วยกันที่ดอยคำ) โดยมีชาวแม่เหียะเป็นผู้เลี้ยง และชาวแม่เหียะเองก็เป็นชาวลัวะเดิม ที่ปัจจุบันกลายเป็นคนเมืองไปหมดแล้ว

ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม ก็ยังให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของแผ่นดินในแถบลุ่มน้ำปิงเชิงดอยสุเทพของชาวลัวะอย่างเด่นชัด ตั้งแต่สุทเวทฤๅษีพบคนในรอยเท้าสัตว์ การสร้างบ้านเมืองแบบลองผิดลองถูกของสุทเวทฤๅษี จนสืบมาเป็นเวียงเจ็ดลินที่มีชาวลัวะอาศัยอยู่ ชยับขยายชุมชนจากเชิงดอยไล่ลงไปยังที่ราบริมฝั่งน้ำแม่ปิง คือเวียงเชียงใหม่ในปัจจุบัน ว่ากันว่ามีลัวะ ๙ ตระกูลอาศัยและดูแลบ่อเงิน บ่อทอง บ่อแก้ว ที่นั่น ตำนานเชียงใหม่ปางเดิมเป็นตำนานที่สะท้อนให้เห็นถึงความมีอยู่ของชาวลัวะที่เป็นคนดั้งเดิม ตลอดถึงการพัฒนาการในการสร้างบ้านแปลงเมือง โดยอาศัยจากที่สูง เชิงดอยสุเทพ มาสู่ที่ราบริมฝั่งน้ำปิง

เวียงเจ็ดลิน เวียงรูปร่างกลมในตำนาน

นอกจากนี้ก็ยังมิตำนานอีกหลายเล่มที่กล่าวถึงชุมชนลัวะ แต่การที่จะระบุความมีตัวตน การยกให้ชาวลัวะเป็นผู้มาก่อน ดังปรากฏในตำนานผ่ายวัด

ลัทธิในตำนานฝ่ายวัด

ตำนานฝ่ายวัด เป็นตำนานสถานที่ต่างๆ โดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยง และอธิบายถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาผ่านบุคลาธิษฐาน คือพระพุทธเจ้าที่เสด็จมายังพื้นที่ต่างๆ ในล้านนา ที่พระพุทธศาสนาเข้าไปถึง ดังเช่น

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นตำนานที่กล่าวถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังสถานที่ต่างๆ โดยมีโครงเรื่องว่า พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยสาวก เดินทางมายังสถานที่ที่หนึ่ง แล้วมาพบกับคนท้องถิ่น ส่วนใหญ่มักเป็นลัทธิ ที่ตามตำนานฝ่ายวัดมักเรียกว่ามีลักขุบ่าง ทัมมิลละบ่าง บางครั้งก็จะไปเจอยักษ์ แล้วพระพุทธเจ้าก็ประทานเส้นเกศา หรือประทับรอยพระพุทธรบาท หรือประทับรอยพระหัตถ์ไว้ให้สักการะ และพยากรณ์ถึงสถานที่แห่งนั้นว่าจะก้ำกั๊งรุ่งเรืองด้วยพระพุทธศาสนา

ตำนานพระธาตุสำคัญๆ ในดินแดนล้านนา ก็กล่าวถึงลัทธิ เช่นตำนานพระธาตุดอยตุง กล่าวถึงลัทธิปู่เจ้าลาวจก ตำนานพระธาตุลำปางหลวง กล่าวถึงลัทธิอ้ายกอน ตำนานพระธาตุช่อแฮ กล่าวถึงลัทธิอ้ายก้อม ตำนานพระธาตุจอมทอง กล่าวถึงปู่เจ้ายาเม็ง มาเจอพระธาตุ เป็นต้น ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าการเข้ามาของพุทธศาสนามักจะพบกับชนพื้นเมืองต่างๆ ในมุมมองว่ายังไม่ได้รับการพัฒนา เป็นยักษ์บ้าง ต่อมาพระพุทธศาสนาเข้ามาแล้วทำให้ยักษ์ได้กลายเป็นคน (บ้างให้ภาพว่าเขี้ยวแห่งยักษ์นั้นหลุดหลังจากรับศีลแล้วก็มี) เป็นคนที่มีอารยธรรมขึ้นด้วยการรับเอาพระพุทธศาสนา

รูปปั้นขุนหลวงวิรังคะในท่าพุ่งเสนา ที่บ้านเมืองกะ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

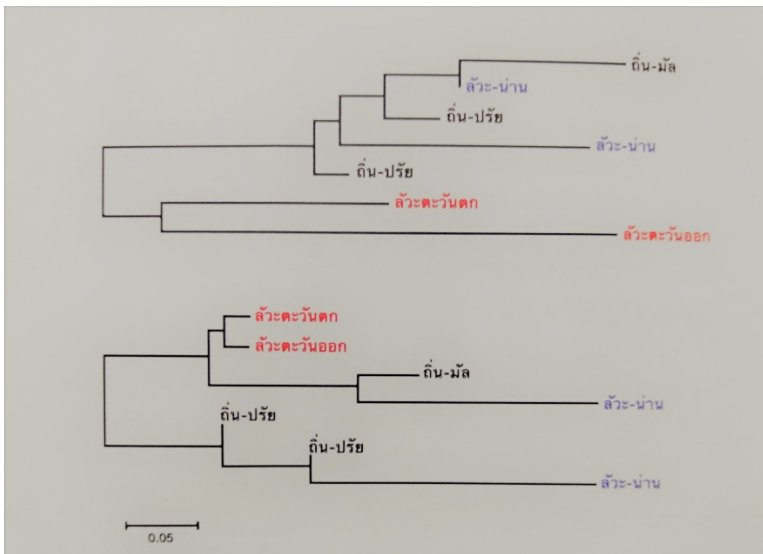
ตำนานมูลศาสนา และตำนานจามเทวีวงศ์ สองตำนานนี้ให้ภาพชาวลัวะที่อยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ (และเป็นต้นเค้าตำนานเชียงใหม่ปางเดิมด้วย) ว่าเป็นชุมชนชาวลัวะที่อาศัยเป็นกลุ่ม ดังปรากฏในลักษณะคนในรอยเท้าสัตว์ ขุนหลวงวิรังคะ (หรือป่าลึงกะ) ก็เป็นหัวหน้าชาวลัวะกลุ่มหนึ่ง สุเทพฤษีก็เป็นลัวะกลุ่มปุ่สะเย่าสะะ ที่รับเอาวัฒนธรรมภายนอกมา ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่ง และกลุ่มหลังนี้เองที่ไปรับเอาวัฒนธรรมพุทธศาสนา และวัฒนธรรมมอญ มาสร้างเมืองหริภุญไชย จนเกิดเหตุกระทบกระทั่งระหว่างคนกลุ่มเดิมที่อยู่ในดินแดนแห่งนี้ คือกลุ่มขุนหลวงวิรังคะ ดังปรากฏในการศึกระหว่างกองทัพลัวะ และกองทัพของหริภุญไชย ที่เกิดความขัดแย้งจนเกิดตำนานเรื่องเล่ามุขปาฐะต่างๆ นานา เช่นกำเนิดตำนานม่อนขว้าหล่อง การเกิดเรื่องเล่าว่าขุนหลวงวิรังคะแข่ง ว่าไม่ให้คนเชียงใหม่และลำพูนครองรักกัน รวมถึงเรื่องเล่ามุขปาฐะระเบิดเตล็ดต่างๆ เช่นการไม่ใช้ดอกขะมั่ง บ้างก็ว่าดอกกลิ่นหอมสีแดง การเด็ดปลายใบพลูก่อนนำเข้าปากบ้าง เป็นต้น การที่ชาวลัวะมีหลายกลุ่มนี้ ก็ยังพบเห็นได้ในปัจจุบันว่า ลัวะมีหลายตระกูล และแต่ละหมู่บ้านก็มีภาษาจำเพาะและสำเนียงที่แตกต่างกัน ยิ่งห่างกันยิ่งจะพูดคุยกันไม่รู้เรื่อง เป็นต้น

“นับแต่นี้ไป อย่าให้ชนระมิงค์ และหริภุญไชย มันได้สมสู่กันด้วยความสุข”
 คำแข่งของขุนหลวงที่จัตกรกระเจียนไว้ที่ระเบียงวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ลัวะเมืองน่าน กับความไม่ลัวะ

“ลัวะ” ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงลัวะในกลุ่มเมืองน่าน (รวมถึงบางส่วนในจังหวัดแพร่และพะเยา) แม้ว่านักวิชาการหลายท่านจะรวมกลุ่มลัวะเมืองน่านมาในกลุ่มนี้ก็ตาม ซึ่งในกลุ่มนี้แต่เดิมมักเรียกว่า “ถิ่น” (บ้างก็เรียกว่าลัวะ) ในกลุ่มนี้ก็ยังคงจำแนกออกเป็นสองกลุ่มตามภาษาที่ใช้ และคำใช้เรียกตนเอง ว่า “มัล” และ “ปรัย” ซึ่งมีความแตกต่างจากลัวะทางจังหวัดเชียงใหม่ นับถือญาติฝ่ายแม่ ไม่มีสายสะม้ง ไม่มีเรื่องเล่าขุนหลวงวิรังคะ แม้ว่าจะมีลักษณะการสร้างบ้านเรือนที่มีความคล้ายคลึงกันก็ตาม จะไม่พบถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกันแต่อย่างใด

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มลัวะตะวันออกและตะวันตกในจังหวัดเชียงใหม่ เทียบกับลัวะในจังหวัดน่านและถิ่นวิเคราะห์ด้วยเครื่องหมายดีเอ็นเอบนโครโมโซมวาย (แผนภูมิบน) และไมโทคอนเดรีย (แผนภูมิต่ำ) ที่มา: หนังสือพันธุศาสตร์กับการตามรอยบรรพชน ดีเอ็นเอแห่งล้านนา ของ ผศ.จตุพล คำปวนสาย

หากมองในแง่กลุ่มภาษาที่ใช้ แม้ว่าลัวะเมืองน่านจะใช้ภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติกก็ตาม แต่เป็นภาษาในกลุ่มขมุ แต่ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นกลุ่มมอญ-เขมร

ไม่เพียงเท่านั้น หากเจาะลึกไปในทางรหัสพันธุกรรม จากการตรวจเครื่องหมายดีเอ็นเอบนโครโมโซมวาย ชนิดไมโครแซทเทลไลท์จำนวน ๑๗ แห่ง และลำดับเบสของไมโทคอนเดรียบริเวณ HVR1 ของ ผศ.ดร.วิภู ฤตะนันท์ และรศ.ดร.ดาวรุ่ง กังวาลพงศ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่า ลัวะเมืองน่าน และเชียงใหม่ เป็นคนละเชื้อสายกัน (จตุพล คำปวนสาย, ๒๕๖๑)

ลั๊วะเมื่องน่านหรือถิ่น ในประเพณีตีพิ ที่ตำบลสกาด อำเภอบัว จังหวัดน่าน
ภาพจาก : เพลงสันทนาการวันนี้

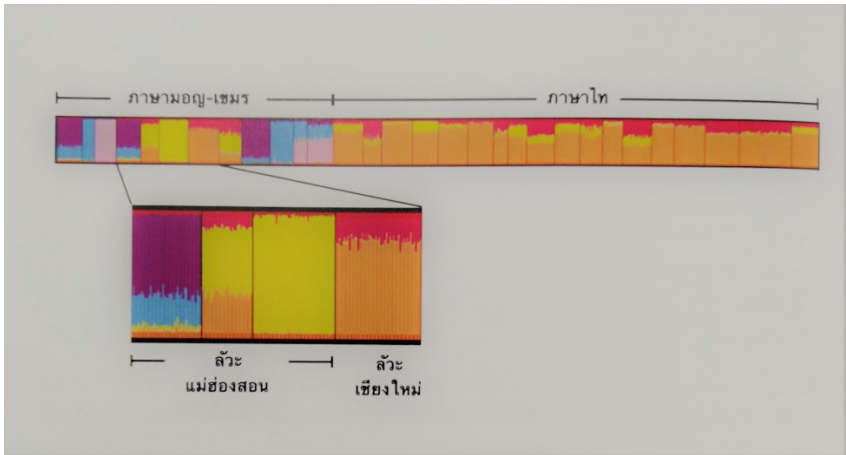
ลั๊วะเชียงใหม่ (ลั๊วะตะวันตกและลั๊วะตะวันออก)

การแบ่งสองกลุ่มนี้ จากงานเขียนเรื่อง “ลั๊วะ ในหน้าประวัติศาสตร์โบราณคดี ล้านนา ของ ผศ.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์ นอกจากจะแบ่งลั๊วะฝั่งเมื่องน่านออกไปอีกกลุ่มหนึ่ง แล้ว ยังใช้ดอยสุเทพแบ่งลั๊วะออกเป็นสองฝั่ง คือ

กลุ่มแรก เป็นลั๊วะในเขตเชียงใหม่ ลำปาง เชียงราย หรือในเขตลุ่มน้ำปิง วัง อิง และ โขง หรือลั๊วะตะวันออก มักเรียกตนเองว่าลั๊วะ หรือ ละว้า โดยเฉพาะในลุ่มน้ำปิง จะนับถือขุนหลวงวิรังคะ ปู่แสะ ย่าแสะ เป็นหลัก เช่นทางแม่เหียะ บ้านขุนคอง อำเภอหางดง บ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด เป็นต้น

กลุ่มที่สอง คือลั๊วะในลุ่มน้ำแจ่ม แม่สะเรียง สาละวิน หรือลั๊วะตะวันตก มักเรียกตนเองว่า เลอเวือะ หรือ ละเวือะ นับถือผีฝ้ายพ้อ และนับถือสายสะมัง ดังลั๊วะในอำเภอแม่สะเรียง อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

การที่แบ่งออกเป็นสองกลุ่มนี้ ก็สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางกลุ่มภาษาที่พูดคุยกันรู้เรื่อง และที่สำคัญยังสอดคล้องทางด้านพันธุกรรมด้วย จากการศึกษาของ ผศ.จตุพล คำปวนสาย โดยการเปรียบเทียบข้อมูลดีเอ็นเอไมโครแซทเทลไลท์บนออโทโซม จำนวน ๑๕ ตำแหน่ง ระหว่างลั๊วะตะวันตก หรือลั๊วะแม่ฮ่องสอน กับลั๊วะตะวันออก คือลั๊วะเชียงใหม่ ได้ผลออกมาอย่างชัดเจน ว่า

ภาพแสดงโครงสร้างทางพันธุกรรมของประชากรที่พูดภาษาตระกูลไท และมอญ-เขมร วิเคราะห์ด้วยเครื่องหมายดีเอ็นเอไมโครแซทเทลไลท์บนออโตโซม จำนวน ๑๕ ตำแหน่ง ที่มา: หนังสือพันธุศาสตร์กับการตามรอยบรรพชน ดีเอ็นเอแห่งล้านนา ของ ผศ.จตุพล คำปวนสาย

ลัวะกลุ่มเชียงใหม่ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยเฉพาะที่บ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ มีความผสมผสานทางดีเอ็นเอกับชาวไทย ถึงร้อยละ ๖๗.๘ ถึง ๘๔.๒ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์มาแต่เดิม

ส่วนลัวะตะวันตกนั้น มีโครงสร้างพันธุกรรมเฉพาะตัวและแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทอย่างเห็นได้ชัด เช่นลัวะบ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เสาสะกาง บ้านมิดหลง ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ชาวลัวะกับหน้าที่ทางประวัติศาสตร์

ชาวลัวะกับความสำคัญทางพิธีกรรม ดังพบในพิธีราชาภิเษกของเจ้าหลวงเชียงใหม่ ที่มีการให้ลัวะ จุงหมาพาแขกนำเข้าสู่เมือง หรือทางเมืองเชียงตุงในการนั่งเมืองก็มีการเชิญลัวะมารับประทานอาหารแล้วไล่ลง หรือการที่ชาวลัวะมาตีกลองในวันแห่งสังขานต์ของเมืองเชียงตุง

ชาวลัวะกับส่วยเขา ในตำนานพื้นเมืองเชียงแสน ได้อธิบายถึงชื่อของพระญาแสนพู ไปอีกทางหนึ่งนอกเหนือจากที่พระองค์ประสูติบนพูแล้ว กล่าวว่า พญาลัวะมีลักขุ นายพูนายตอย มาส่งส่วยได้แสนสี่พันม่อน จึงได้ชื่อว่าแสนพู นอกจากนี้ชาวลัวะน่าจะมีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านโลหะวิทยา ซึ่งดั่งการขุดพบเตาหลอมอายุมากกว่าหริภุญไชยที่อำเภอลี่ หรือที่บ้านบ่อหลวง หรือตำนานปู่เจ้าลาวจก ที่ว่ามีขอก อันเป็นเครื่องมือเหล็กที่มีอำนาจในการจัดหารักษาพยาบาล ดังนั้นเจ้าเมืองเชียงใหม่มักมอบหมายให้ชาวลัวะเป็นผู้ส่งส่วยเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ หรือที่เรียกว่าเป็นไพร่ส่วย ไม่ต้องทำงานให้กับหลวงอย่างไร้ทั่วไป แต่มีหน้าที่ส่งส่วยให้กับทางเมืองเชียงใหม่ตามแต่ที่เจ้านายจะกำหนด โดยตราไว้ในหลายเงิน หรือลานเงิน โดยมีกำหนดค่าให้ส่งอะไรจำนวนเท่าไร เช่น เหล็ก ของป่า รวมไปถึงดอกเอื้องแซะ การที่ส่งดอกเอื้องแซะให้กับเจ้านายที่เชียงใหม่ ชาวลัวะก็ยังมีถือธรรมเนียมปฏิบัติ ดังเช่นกรณีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เสด็จประพาสจังหวัดเชียงใหม่ ชาวลัวะกลุ่มหนึ่งก็นำดอกเอื้องแซะขึ้นทูลเกล้าฯถวายดั่งที่เคยปฏิบัติมา

ดอกเอื้องแซะ
ี่มา

http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_detail.asp?botanic_id=1951

ชาวลัวะกับพุทธศาสนา ชาวลัวะมักมีความผูกพันกับพุทธศาสนามาในตำนาน (แต่ก็ยังไม่ชัดเจนอย่างเหนียวแน่น) มักเป็นที่เข้าใจแก่ชนพื้นราบว่าชาวลัวะเป็นผู้อยู่มาก่อน และรับพุทธศาสนามาก่อน ดังจะเห็นว่า เมื่อพบวัดร้างที่ไหน (โดยที่ไม่รู้ว่าวัดอะไร) ก็จะบอกว่า เป็นวัดลัวะ ไว้ก่อนเสมอ นอกจากนี้ ชาวลัวะ ก็ยังถูกกลั่นมาเป็นชาวัต ข้าพระธาตุ แก้ววัดหนึ่งๆ เสมอ เช่นวัดบ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

พื้นที่ทางการเกษตรของชาวลัวะ

บรรยายกาศทั่วไปในหมู่บ้าน บ้านแปะ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

บทที่ ๓

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage)

ของชุมชนลัวะ เมืองแม่แจ่ม

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทางองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ความหมายของ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ว่า “การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจน เครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน” (UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) และได้จำแนกมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้อยู่ ๕ ประเภท คือ

(ก) ประเพณีและการแสดงออกของมุขปาฐะ รวมถึงภาษาในฐานะพาหะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

(ข) ศิลปะการแสดง

(ค) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่างๆ

(ง) ความรู้และวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

(จ) ฝีมือช่างแนวประเพณีนิยม

นอกจากความหมายจากอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ขององค์การ UNESCO แล้ว ทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมยังให้ความหมายเพิ่มเติมอีกว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้เป็นสิ่งซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้เกิดเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์” และยังปรับการจำแนกมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ออกมาเป็น ๗ ประเภท ดังนี้

๑. สาขาศิลปะการแสดง

การแสดงดนตรี รำ-เต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง และ/หรือ การแสดงร่วมสมัยการแสดงที่เกิดขึ้น

นั้น เป็นการแสดงสดต่อหน้าผู้ชม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิงและ/หรือเป็นงานแสดงที่ก่อให้เกิดการคิด วิพากษ์ นำสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคม

๒. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน

๓. วรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

๔. กีฬาภูมิปัญญาไทย

การเล่น กีฬาและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือการเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

๕. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล

การประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมงคลวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้นๆ

๖. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ

๗. ภาษา

เครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งสะท้อน โลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งเสียงพูด ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงพูด

“อำเภอมแม่แจ่ม” เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็นแหล่งชุมชน มีการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน ที่หล่อหลอมรวมวิถีชาติพันธุ์ต่างๆ เข้าร่วมกัน อันเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวบ้านในอำเภอมแม่แจ่มโดยรวม ที่ได้รังสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่ามากมาย และยังคงรักษาไว้อย่างมั่นคง อาจถือว่า อำเภอมแม่แจ่ม เป็นฐานที่มั่นทางวัฒนธรรมที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ก็ว่าได้ จากการจำแนกประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จะเห็นว่าอำเภอมแม่แจ่ม มีมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ครบทุกสาขา ในที่นี้จะกล่าวถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชาวลัวะ หรือชาวละเวือะในพื้นที่อำเภอมแม่แจ่มเป็นสำคัญ

เด็กชาวลัวะบ้านมีดหลวง

๑. สาขาศิลปะการแสดง

ในอำเภอแม่แจ่ม มีการแสดงจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเฉพาะคนไทยวน อันเป็นกลุ่มวัฒนธรรมหลัก แม้ว่าประชากรหลักส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงสะกอ แต่วัฒนธรรมชาวลัวะ ก็ยังคงมีอยู่ในแม่แจ่ม ก็ยังคงสืบทอดกันมาอยู่ตลอด ซึ่งจะควบคู่ไปกับศิลปะวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่นของอำเภอแม่แจ่ม โดยจะขอยกตัวอย่างศิลปะการแสดงของชาวลัวะดังต่อไปนี้

การฟ้อนดาบ

การฟ้อนดาบ (ดูเพิ่มเติมในส่วน “ศิลปะการป้องกันตัว”) เป็นการนำเอาศิลปะการป้องกันตัว มาดัดแปลงในรูปแบบการฟ้อนให้ดูสวยงาม ใช้เป็นการแสดง แต่ก็แฝงความห้าวหาญ ใช้ป้องกันตัวได้ไปพร้อมกัน แต่ละท่วงท่าล้วนเป็นการรุก การรับในการต่อสู้ ในลีลาอันสวยงาม

การฟ้อนดาบ ฟ้อนเชิงนั้นติดตัวของ “ผู้ชาย” เป็นหลักในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งไทยวน ลัวะ ปกาเกอญอ ม้ง ด้วยเป็นศิลปะป้องกันตัวในอดีต ที่ผู้ชายทุกคนต้องมีการสู้รบต่อศัตรูที่มา รุกราน ปกป้องถิ่นฐาน ครอบครัว และชุมชน ต่อมาเมื่อบ้านเมืองสงบสุข ศิลปะการต่อสู้ก็ยังคง ถ้ายทอดในกลุ่มคนที่สนใจต่อมา และลีลาการฟายฟ้อนด้วย

การฟ้อนดาบของชาวลัวะ โดย นายทอง สัมพันธ์สินธุ์โกมล บ้านมีดหลวง

พ่อจาง เทิดพานิช ชาวลัวะบ้านเฮาะ ซึ่งออกงานฟ้อนดาบแสดงในหลายงาน เช่น ในงานผ้าตีนจกอำเภอแม่แจ่ม พ่อจางก็จะนำการฟ้อนดาบไปแสดงอวดฝีมือลายเชิงให้ได้เห็นกัน ซึ่งพ่อจางได้ไปเรียนเชิงจากชาวกะเหรี่ยงเลยแม่สามแลบไป ซึ่งพ่อจางได้เรียนฟ้อนดาบมาตอนอายุ ๓๐ และบ้านเฮาะก็มีผู้ฟ้อนได้สองสามคน แต่เป็นการฟ้อนในด้านสวยงาม เมื่อได้เรียนก็มีการชุมนุมเพื่อสำหรับการก้าวเท้าในการเรียน โดยเรียนประมาณ ๗ วัน เมื่อเรียนจบแล้วก็เลี้ยงพ่อครู ด้วยหมู ๑ ตัว และเงิน ๗๐๐ ร้อย เป็นค่าบูชาครู และปัจจุบันพ่อจางก็สอนคนในหมู่บ้านฟ้อนสืบต่อไป

การฟ้อนดาบของพ่อจาง เทิดพานิช ในขบวนผ้าตีนจกของอำเภอแม่แจ่ม

มีการแสดงบางประเภท ที่เป็นการแสดงในพิธีกรรม โดยเฉพาะงานศพ นั่นคือการแสดง ที่มีลักษณะคล้ายลาวกระทบไม้ หรือมาจกคอกของคนเมือง จะละเล่นในพิธีศพเท่านั้น จะไม่นำมาแสดงในงานอื่นๆ เพราะถือว่ามันไม่ดี จะเกิดความไม่เป็นมงคลต่องานนั้นๆ ได้ จึงไม่นำออกมาเป็นรูปแบบการแสดงโดยทั่วไป

เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีของชาวลัวะมีหลากหลาย บางอย่างเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีด้วย
กลอง

กลองก็มีหลายประเภท มีกลองที่บ้านจาวจาว ใช้ตีเพื่อบอกเวลาเลี้ยงผี (เวลาปกติห้ามตี หากตี จะผิดผี) และกลองที่ใช้ในการตีประกอบการฟ้อนดาบฟ้อนเชิง มีลักษณะคล้ายกลองยาวของภาคกลางแต่ตัวกลองสั้นกว่า

การตีกลอง

ปี่เขาควายน

เป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากเขาควาง ด้านในมีโลหะทองเหลืองตีเป็นลิ้นปี่ เป็นปี่เขาควาง
ที่ผู้ชายใช้เป่า เวลาไปนอนที่ไร่ หรือไปเฝ้าสวน

การเป่าปี่เขาควาง

ตุตเขาควาย

เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่า ที่มีที่เป่าอยู่ปลายเขา เป่าคล้ายแตร ใช้สำหรับผู้หญิง ชาวลัวะเป่า

๒. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน โดยเฉพาะในแม่แจ่ม มีช่างฝีมือ ทั้งชายและหญิง ล้วนต่างแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยฝึกฝนตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ งานฝีมือ บางประเภทเป็นของที่ใช้กันทั่วไป และบางประเภทเป็นงานเฉพาะเจาะจง โดยขอยกตัวอย่างงาน ฝีมือหลัก ดังต่อไปนี้

ช่างทอผ้า

ช่างทอผ้านี้ เป็นงานของผู้หญิง ทั้งชาวไทยวน ลัวะ และกะเหรี่ยง ล้วนแล้วแต่มีฝีมือ ด้านนี้กันทั้งสิ้น ด้วยผ้าเป็นปัจจัยหลัก นั่นคือเครื่องนุ่งห่ม ตามอัตลักษณ์ของตน แต่เดิมเป็นการ ทอผ้าใช้กันในครอบครัว และมีบางส่วนที่ทอขายสำหรับคนที่ไม่มีฝีมือทางด้านนี้

ช่างทอผ้าลัวะ ชาวลัวะก็นิยมทอผ้า แต่การทอผ้าของชาวลัวะนั้น ไม่ใช้ที่ทอผ้าเป็นหลัง ใหญ่อย่างของคนไทยวน แต่จะใช้ที่ขนาดเล็ก ผูกติดกับเอว ส่วนอีกด้านหนึ่งผูกเชือกกับเสาหรือ ข้างฝา โดยใช้เอวเป็นตัวตั้งให้ตึงในการทอ ด้วยการใช้การทอผ้าโดยผูกกับเอวนี้ จึงนิยมเรียกว่า “ก๊อว” หรือก๊อว ฉะนั้นความกว้างของผ้าจึงไม่กว้างมาก ฉะนั้นในการตัดเย็บมักจะใช้สองผืน ต่อกันตรงกลาง

ภรรยาของคุณอะติ เกตุรัตน์สมบุรณ์ กำลังทอผ้าด้วยก๊อว ที่บ้านมีดหลวง

ผ้าทอของชาวลัวะ มีลักษณะเด่นคือทอแน่น และหนา เหมาะสำหรับการนุ่งในพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็น นอกจากนี้ยังสามารถช่วยป้องกันอันตรายจากของมีคมได้ เพราะความหนาของผ้าช่วยป้องกันอันตรายจากของมีคมได้

การทอผ้าของแม่สุพิน สิทธิคงจรัส บ้านมีดหลวง

นอกจากนี้ยังมีการทอด้วยลวดลายตกแต่งสวยงาม ผ้าชิ้นบางช่วงนิยมการมัดหมี่ในเส้นยืน คนไทยวนพื้นเมืองเรียกลวดลายนี้ว่า ลายมีดซุย ซึ่งมีลักษณะคล้ายมีดซุย ส่วนชาวลัวะมองเห็นเป็นรูปนก ซึ่งชิ้นของชาวลัวะนั้นมักจะแคบและสั้น และลักษณะของผ้าชิ้นชาวลัวะนั้นก็ถ่ายทอดมายังคนไทยวนหรือคนเมืองพื้นราบด้วย จะเลียนแบบการทอลายมีดซุย หากช่างทอไม่มีความชำนาญก็ไม่สามารถทำให้เหมือนได้ แต่ก็มี การปรับด้วยขนาดที่ กว้างกว่า ทำให้ชาวไทยวนที่เลียนการทอของชาวลัวะมาแต่มีการปรับขนาดความยาวและความกว้างให้มากขึ้นตามความนิยมของแต่ละคน แม้ว่าคนไทยวนจะเป็นคนทอแต่ก็ยังคงเรียกชิ้นแบบนี้ว่า ชิ้นลัวะ อยู่นั่นเอง นอกจากนี้จะนิยมทอผ้าพื้นสำหรับการตัดเสื้อ (โดยเฉพาะสีขาว) ยังมีการทอผ้าห่ม ผ้าในพิธีกรรม ถูย่ำม ปลูกแขน ปลูกแข้ง และผ้ามัดเอวสำหรับผู้ชายรวมอยู่ด้วย

ลายมีดซุยในตัวชิ้นของลัวะนั้น จะมีความหมายถึงนกยูงอีกด้วย ด้วยนกยูงอยู่ตามป่า และเป็นสัตว์ในตำนานนิทานของชาวลัวะ การเปรียบความงามของหญิงชาวลัวะอาจเปรียบได้ดั่งนกยูง โดยการนุ่งผ้าชิ้นที่เป็นลายอย่างแวนนกยูง และคอร้อยด้วยลูกปัดสีส้ม สีแดง สีเหลือง ให้ดูมลังเมโล่งเลื่อมอย่างนกยูงก็เป็นได้ โดยใช้เทคนิคการมัดหมี่ในเส้นพุ่ง โดยจะมีการมัดเส้นฝ้ายด้วยเชือกฟาง แล้วนำไปย้อมสีดำ ฉะนั้นจุดบริเวณที่มัดจึงจะเป็นสีขาว เกิดลวดลายในการทอเกิดขึ้น เกิดความสวยงามในคตินิยม และส่งต่อไปยังคนพื้นราบ

การมัดหมี่ลายมิตซุยของชาวลัวะ

ผ้าในพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมในงานศพ โดยจะมีการทอผ้ารองศพ และผ้าคลุมศพ ซึ่งผ้าคลุมเท่านั้นที่จะมีลวดลายเฉพาะตัว เชื่อว่าจะนำพาวิญญาณไปสู่สรวงสวรรค์ ต่อมาเมื่อมีการเปิดการค้ากับภายนอก นอกจากจะมีการนำเส้น ชิ้น มาขายแล้ว ยังนำลวดลายอันถือว่าเป็นสื่อเชื่อมต่อกับโลกมนุษย์และสวรรค์ นับว่าเป็นสิ่งมงคล มาประดับตกแต่งกับเส้น หรือทอเป็นผืนอีกด้วย (สัมภาษณ์ นุสรรา เตียงเกตุ, ๒๕๖๐)

ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวลัวะ ใช้คลุมศพ ผืนขวา ใช้สำหรับรองศพ โดยให้ศีรษะสอดเข้าไปในส่วนที่มีลักษณะคล้ายฮู้ด

ซ้ายคือ ถุงย่าม ขวาคือ ชุดสำหรับผู้หญิงและผู้ชายชาวลัวะ ที่ใช้ในงานสำคัญ

จีนและเสื้อของผู้หญิงชาวลัวะหลากสีสັນและขนาด

เสื้อผู้ชาย และสายมัดเอว ซึ่งปลายของสายรัดเอวนั้นจะเย็บเป็นถุงสามารถใส่เหรียญได้

ช่างเงิน

ช่างที่ทำเครื่องเงิน มักจะเป็นชาวลัวะ ที่มีเทคนิควิธีการ สวดลายเฉพาะตัว ชาวลัวะมักใช้เครื่องประดับที่ทำจากเงิน เช่น ตุ่มหู กำไลหรือสร้อยที่ใช้เชือกถักเม็ดเงิน มีดหลุบเงิน เป็นต้น

มีดหลุบเงิน ของใช้ติดตัวของเจ้าป่าในพิธีแต่งงาน

เครื่องประดับเงิน ที่ฝ่ายเจ้าป่าจะมอบให้เจ้าสาวในงานแต่งงาน

หมู่บ้านที่เป็นช่างเงินนั้นส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านแปะ ตำบลปางหินฝน พอดวงตา ขวัญจิต พนา เล่าให้ฟังว่า ส่วนใหญ่จะทำ “ฮางเมา” หรือสร้อย สร้อยที่ว่าคือการร้อยเม็ดเงิน (เม็ดเงินที่ คล้ายเงินพดด้วง) ซึ่งใช้สำหรับการรับขวัญเด็ก หรือมอบให้เจ้าสาวในงานแต่งงาน เป็นต้น

วิธีการทำเม็ดเงินสำหรับร้อยนั้น มักจะเป็นเงิน ๙๒.๕% (ผสมทองแดง เพื่อให้เงินแข็ง ขึ้น ขึ้นรูปได้ง่าย) แรกเริ่มนั้นก็นำเม็ดเงินมาหลอมในเบ้าหลอม โดยกะสัดส่วนผสมให้พอเหมาะ (ซึ่งสัดส่วนการผสมนี้ มักจะเป็นความลับ) เบ้าหลอมเป็นเบ้าหลอมดินเผา เมื่อเงินหลอมในเบ้า แล้ว ก็จะเป็นก้อนขนาดที่ต้องการ แล้วจึงนำมาตีขึ้นรูป ตอกลาย แล้วมาต้มในน้ำส้มป่อยเพื่อให้ เงินเงางาม (สัมภาษณ์นายดวงตา วันจิตรพนา, ๒๕๖๑)

เตาหลอมเงินและเบ้าหลอมเงิน

แบบพิมพ์สำหรับเทเงินที่หลอมแล้วในพิมพ์ ออกมาในรูปลักษณะของเม็ดถั่ว

จากนั้นมีการตอกลาย เรียกว่า “ลายไขปลา” อันหมายถึงความร่ำรวย อุดมสมบูรณ์ เพราะปลา ๑ ตัว นั้นมีไขในท้องจำนวนมาก (สัมภาษณ์นายวรรรัตน์ ผ่องชนอารยะ, ๒๕๖๑) ชาวลัวะมักมีความสัมพันธ์กับปลา นอกจากจะใช้ปลาในพิธีกรรมแล้ว ยังมีการตอกรูปปลา ไว้ที่ ก้นปลอกดาบอีกด้วย

การตีขึ้นรูปตามพิมพ์

การต่อกลายไข่ปลา

เครื่องเงินต่างๆ ของชาวลัวะ

การตีเครื่องเงิน นอกจากจะตีฮางเมา หรือสร้อยแล้ว ยังมีการทำ ลาน (จี้หู), ปักมือ (แหวน) อันเป็นเครื่องประดับ และนอกจากนี้ยังมีการตีใบดาบ และปลอกดาบหรือมีดอีกด้วย ซึ่งมีดหุ้มเงินด้ามงา นั้น จะเป็นเครื่องประดับผู้ชาย อันแสดงถึงฐานะและความร่ำรวย ในการแต่งตัวเต็มยศ จะห้อยมีดหุ้มเงินด้ามงาไว้ที่เอว

นายปรีดา ประทานเงินทอง ช่างเครื่องเงินรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นญาติกับพ่อดวงตา ขวัญจิตพนา ซึ่งพ่อดวงตา จะเน้นไปที่เม็ดเงินที่ใช้ถักเป็นสายสร้อยเป็นหลัก ส่วนนายปรีดา หรือจะเน้นเครื่องเงินที่เป็นเครื่องประดับอื่นๆ เช่น ปลอกดาบ สร้อย แหวน ต่างๆ ซึ่งได้เรียนรู้จากการในตระกูล เมื่อได้มีโอกาสไปทำงานที่ตัวเมืองเชียงใหม่ โรงงานทำเครื่องเงินที่สารภี ก็ได้เรียนรู้เทคนิคต่างๆ มาพัฒนางานเครื่องเงิน จากนั้นจึงได้ผันตัวกลับเข้ามายังหมู่บ้าน มาทำเครื่องเงินที่หมู่บ้าน โดยใช้ไต้ถุนเรือนเป็นสถานที่ทำงาน ซึ่งเป็นการพัฒนางาน รวมถึงอุปกรณ์เครื่องมือให้ทันสมัยขึ้น แต่ก็ยังคงอนุรักษ์ลวดลายเชิงช่างแบบเดิมอยู่ (สัมภาษณ์นายปรีดา ประทานเงินทอง, ๒๕๖๒)

ชาวลัวะนิยมแบบเดิม โดยเฉพาะการตกแต่งดาบที่หุ้มด้วยเงินและด้ามงา ต้องเป็นรูปทรงและลวดลายแบบเดิม และเป็นเงินจริง งามจริงเท่านั้น ซึ่งผู้ชายหนึ่งคน จะต้องมี ๑ เล่ม บางคนอาจจะได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากพ่อ ก็มี

ลักษณะสำคัญของมีดหุ้มเงินด้ามงา ของชาวลัวะ

ในส่วนของการทำเครื่องเงินแบบดั้งเดิมก็มีการสืบทอด พร้อมกับการประยุกต์และพัฒนารูปแบบ ทั้งในส่วนของตัวผู้ผลิตเอง และผู้บริโภค พบกว่ามีการสั่งทำเครื่องประดับเงินในรูปแบบร่วมสมัย โดยอาศัยความเป็นมงคลแบบชาวลัวะ นั่นคือ “ปลา” เช่นที่สลักที่ปลอกมีดนั้น มาทำเป็นสร้อยเครื่องประดับก็มี

การทำงานที่รัก และสืบทอดฝีมือช่างแบบโบราณ ของชาวลัวะรุ่นใหม่ ก็ทำให้เกิดการกลับคืนสู่ชุมชน จากคนที่เคยออกไปอยู่ข้างนอก หันคืนกลับมาอยู่บ้าน และพัฒนาชุมชน ได้งาน ได้เงิน ได้ความสุขในวิถีชีวิตแบบเดิมเอาไว้ได้ (สัมภาษณ์นายปรีดา ประทานเงินทอง, ๒๕๖๒)

ช่างจักสาน

การจักสานมีอยู่ในวัฒนธรรมในอุษาคเนย์มาเนิ่นนานและพบในทุกกลุ่ม ชาวลัวะก็เช่นกัน มีการจักสานข้าวของเครื่องใช้ เครื่องพิธีกรรมต่างๆ เช่นการสานแข่งสำหรับเลี้ยงผีเรือน ผีไร่ การสานขันโตก การทำข่า หรือแคร่สำหรับรมควันเหนือเตาไฟ การสานกะลาตีข้าว การสานพัดข้าว ไปสู่งานชิ้นใหญ่ๆ เช่นฝาเรือนที่เป็นไม้ไผ่สานลายอำพัน

ช่างสานมักพบในรุ่นสูงอายุ และหลายคนก็เสียชีวิตไป เพียงแต่ฝากฝีมือลายสานเอาไว้ให้เห็นเป็นภูมิปัญญาที่รอการการถอดลายและสืบทอดลมหายใจของงานฝีมือนั้นต่อไป

จากภาพ จะเห็นการจักสานอยู่ ๓ ส่วน คือ โตกกินข้าว แคร่ใช้เลี้ยงผี และฝาบ้าน

ผู้เขียนและเจ้าของเรือน อาศัยเตาไฟพร้อมกับ “ชา” ที่ห้อยอยู่เหนือเตา

ช่างแกะสลัก

สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวลัวะที่พบตามเรือนทั่วไปนั่นคือ “กาแล” กาแลเป็นไม้แกะสลักเป็นลวดลาย ประดับตามจั่วเรือน มีลวดลายลักษณะที่เป็นเฉพาะ แต่เดิมเรือนลัวะจะมีกาแลติดไว้ทงเรือน ต่อมา เมื่อมีการรื้อเรือนเดิม สร้างเรือนใหม่ บางครั้งก็ยังมีการนำเอากาแลเดิมมาติดไว้กับเรือนที่เป็นรูปทรงปัจจุบัน หรือติดไว้ในส่วนที่เป็นเรือนไฟ (ที่เป็นทงเรือนเดิมแบบย่อส่วน)

กาแล นี้ได้ส่งอิทธิพลไปถึงไทยวนคนเมืองด้วย ในสมัยหนึ่ง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของ ล้านนา ที่นิยมนำกาแลมาประดับตามจั่วเรือน เรือนไหนที่สร้างแบบสมัยก็ยังเอากาแลไม้ แกะสลักมาแปะติดไว้ เพื่อให้เหลือสัญลักษณ์ความเป็นล้านนาเอาไว้ บางส่วนก็คิดไปไกลถึงว่าเป็นของที่ช่วงพม่าปกครองล้านนา นำกาแลมาติดเรือนไว้เพื่อชมและกดทับเอาไว้ นั่นเท่ากับว่า ไม่ได้มองความเป็นเรือนพื้นถิ่นทั่วไป ที่เกิดจากการไขว้กันของเรือนไม้บัว หรือไม้ไผ่ แล้วมาสู่ เรือนไม้กระดานที่จะมีการทำส่วนที่ไขว้กันสลักเสลาไม้เป็นรูปทรงทั้งดงาม

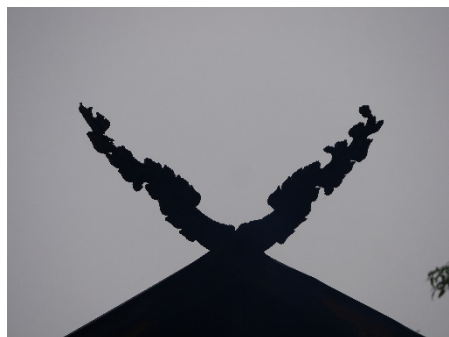
พ่อจาง เทิดพานิช ได้เล่าว่าตัวพ่อจางเองนั้น แกะกาแลได้ แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว เพราะการสร้างเรือนปัจจุบันนั้น ไม่ค่อยนำมาติดกัน บ้างก็นำกาแลจากคนเมืองมาติดก็มี

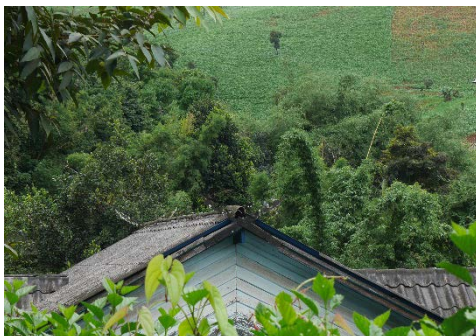
กาแล ประดับเรือนเก่าหลังสุดท้ายที่บ้านมิดหลง (ปัจจุบันรื้อไปแล้ว)

เรือนกาแลที่บ้านมีดหลอง ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

กาแล จากเรือนที่บ้านแปะ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

เรือนที่ประดับกาแล จากบ้านเฮาะ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

นอกจากช่างแกะสลัก จะสลักกาแลออกมาอย่างวิจิตรพิศดารแล้ว ในเขตอำเภอแม่แจ่ม มีหมู่บ้านเดียวที่มีเสาเสกทาง นั่นคือ ที่บ้านมิดหลง มีเสาเสกทางอยู่ ๓ ต้น เป็นตัวแทนของ ๓ ตระกูลที่ก่อตั้งหมู่บ้าน เสาเสกทาง จะมีการแกะสลักลวดลายอันเฉพาะ มีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้ง ๓ ต้น และจะมีการทำเสาใหม่เมื่อเสาเดิมผุพังไป พร้อมกับการเลี้ยงใหญ่ด้วยควายครั้งหนึ่ง

เสาเสกทาง ที่บ้านมิดหลง ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ลวดลายที่ปรากฏบนเสาเสกทาง

๓. วรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งขอแบ่งออกเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ กับ วรรณกรรมมุขปาฐะ

แต่ในกลุ่มลัวะนั้น ไม่มีภาษาเขียน และเพิ่งมีการประดิษฐ์การเขียนภาษาลัวะ โดยใช้อักษรไทยมาใช้ โดยความร่วมมือของราชบัณฑิตยสถาน กลุ่มที่ใช้อักษรเขียนภาษาลัวะนั้น ได้แก่ บ้านป่าแป๋ และ บ้านละอูบ ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนทางแม่แจ่ม ยังไม่มีใครลองนำมาใช้ บันทึกวรรณกรรมมุขปาฐะต่างๆ ดังนั้น วรรณกรรมพื้นบ้านจึงพบเพียงวรรณกรรมที่เป็นมุขปาฐะ คำบอกเล่าจะคนในชุมชน

วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่เกิดจากการเล่าต่อกันมา หรือเปิดจากปฏิภาณ ไหวพริบโต้ตอบกัน บางเรื่อง อาจจะมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง วรรณกรรมมุขปาฐะ บางครั้งเป็นเรื่องเล่าอธิบายเหตุการณ์ หรือสถานที่ โดยจะขอหยิบยกมาเป็นบางเรื่องดังนี้

ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านเฮาะ

จากคำบอกเล่าของพ่อจาง เทิดพานิช บอกว่า การตั้งหมู่บ้านเฮาะนี้ อาจจะได้มาจากการตั้งหมู่บ้าน ตอนที่สำรวจหาพื้นที่ มาประจวบกับมาถึงแล้วร้องให้ออกมา คำว่า “ร้อง” ออกเสียงตามสำเนียงลัวะแล้วคล้ายกับคำว่า “เฮาะ” จึงเรียกว่าบ้านเฮาะสืบมาหลายชั่วคนแล้ว

จากบ้านเฮาะเดิม ก็เริ่มขยายไปยังพื้นที่ใหม่ เมื่อประมาณ ๔๐ ปีที่แล้ว จากที่เป็นไร่เดิม สร้างเป็นเรือน เป็นกลุ่มเรือน ต่อมาก็ย้ายกันไปหลายครอบครัว จนตั้งเป็นหมู่บ้านเรียกว่า “บ้านเฮาะใหม่”

บ้านมิดหลง

จากคำบอกเล่าของพ่อทอง สัมพันธ์สินธุ์โกมล บอกว่า ช่วงแรก มาจากเชียงใหม่ แต่มาเป็น ๒๐๐ – ๓๐๐ ปี ไปอยู่แถวสันตอຍบนบ้านปัจจุบัน แล้วย้ายลงมาใกล้กับป่าช้า ประมาณ ๔ ปี แล้วก็ย้ายมายังพื้นที่ปัจจุบัน ได้ประมาณ ๔ ชั่วคน เมื่อมาอยู่ที่ปัจจุบันก็ปักเสาสะกาง ๓ เล่ม ด้วยมืออยู่ ๓ ตระกูล คือ สะมังเียงราว สะมังเียงเตียม และสะมังเียงเนียก แต่ปัจจุบันเหลือเพียง สะมังเียงราว ส่วนอีกสองกลุ่ม คือ สะมังเียงเตียม หนีไปอยู่สันป่าตอง เช่น บ้านห้วยริน บ้านเปียง ส่วนสะมังเียงเนียก ก็หนีไปสันป่าตองที่ห้วยริน

ที่บ้านมิดหลงส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายในหมู่บ้านนี้ คือสายสะมังเียงราว

อีกส่วนหนึ่งจากคำให้สัมภาษณ์ของนายคำจันทร์ เจริญใจยิ่ง ของผศ.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์ เมื่อปี ๒๕๕๕ กล่าวไว้ว่ากว่าชาวลัวะได้ทำสงครามกับพระญามังราย แล้วพ่ายจึงหนีมาอยู่ในเขตป่าเขา ก็มี นอกจากนี้ นายคำ เจริญใจยิ่งยังกล่าวถึงความเป็นมาของบ้านมิดหลงอีกว่า

บ้านมืดหลอมมีอายุประมาณ ๒๐๐ ปี พอพยจากบ้านฮูติน อำเภอสันป่าตอง มาบ้านแพะ อำเภอแม่สะเรียง มาบ้านฮากไม้ จากนั้นมาที่แม่แจ่มที่บ้านไร่ บ้านท้องผาย แล้วจึงมาอยู่ที่บ้านมืดหลอม

บ้านแพะ

จากคำบอกเล่าของพ่อดวงตา ขวัญจิตพนา บอกว่าอยู่หมู่บ้านนี้มานานับขึ้นไป ๓ รุ่น ก่อนหน้านี้ก็ย้ายมาจากพื้นที่ใกล้ๆ หมู่บ้านปัจจุบัน (ด้านใต้ของป่าช้า) จากนั้นก็ย้ายมาปัจจุบัน ส่วนคำว่าบ้านแพะ อาจจะมาจากภาษาลัวะคำว่า “โกเปรียะ” โดยคำว่า โก แปลว่าบ้าน โดยคำว่า “เปรียะ” เพี้ยนมาเป็นคำว่า “แพะ” จึงกลายเป็นบ้านแพะในปัจจุบัน

นิทาน

เป็นเรื่องเล่าที่สื่บๆ กันมา บางเรื่องอาจจะเป็นนิทานอธิบายเหตุ บางเรื่องอาจจะแทรกเรื่องความเป็นมาของชุมชน บางเรื่องอาจจะลึกลับไป บางเรื่องที่พอจะเล่าได้ มีดังต่อไปนี้

“เรื่องทำไมถึงลอกคราบ”

เรื่องมีอยู่ว่า พระเจ้าใช้ให้ควายมาบอกคนว่า ให้คนลอกคราบ และให้จูงตาย เมื่อควายรับคำจากพระเจ้าแล้ว ก็มาบอกคน แต่บอกสลับกันว่า ให้คนตาย และให้จูงลอกคราบ เมื่อมาบอกแล้ว ควายก็กลับไปหาพระเจ้า พระเจ้าถามว่าไปบอกคนว่าอย่างไร ควายก็ไม่ยอมบอกออกไป เพราะตนเองไปบอกผิด เลยส่งเสียงไปว่า “งวะ” พระเจ้าทราบว่าควายไปบอกผิดแน่แล้ว จึงเอาเท้าถีบปากควาย ฟันบนของควายจึงไม่มีถึงวันนี้ ส่วนคนนั้นหนุมก็ตายเฒ่าก็ตาย และงู แก่ตัวมาก็ลอกคราบใหม่จนถึงทุกวันนี้ เรื่องนี้เองที่ทำให้ชาวลัวะก็ให้คำอธิบายถึงว่า ทำไมต้องใช้ควายในการเลี้ยงผี ด้วยควายทำผิดที่มาบอกคนว่า ให้คนตายและให้จูงลอกคราบ ฉะนั้นการใช้ควายเลี้ยงผีจึงไม่ใช่ความผิดบาปอะไร (สัมภาษณ์ นายอะดี เกตุรัตน์สมบุญรณ์, ๒๕๖๐)

“ทำไมลัวะจึงไม่มีตัวหนังสือ”

ปัจจุบันลัวะไม่มีตัวหนังสือใช้ แต่ว่าก่อนลัวะมีตัวหนังสือใช้เหมือนคนเมือง โดยเขียนบนหนัง แต่หนังนั้นหายไป หรือเอาไปจี่กินก็เป็นได้ ตัวหนังสือที่จี่ได้ไว้บนหนังนั้นหายไป แต่คนเมืองจารไว้ในใบลานจึงมีอยู่ (สัมภาษณ์ ทอง สัมพันธ์สิทธิโกมล, ๒๕๖๑)

“เรื่องฝันไม่แมน”

สมัยก่อน คนจะฝันแมน ฝันอย่างไร จะเป็นอย่างนั้นเสมอ เช่นฝันว่าได้เงิน ก็จะได้เงิน ฝันว่าตาย ก็จะต้องตาย แต่ที่นี้ มีคนๆ หนึ่งฝันว่าตนเองจะตายสิ้นเดือน แต่ก็มีควมกังวล เลยเข้าไปในป่า พอไปเจอปลาน้ำแห้ง ปลาที่จะตาย จึงพูดคุยกันได้ ปลาก็บอกกว่า “ขอเอาผมลงน้ำกำเต๋อะ” ชายคนนั้นก็บอกว่า “บ่เอาลงละ อย่างใดก็จะตายเหมือนกัน” ปลาก็บอกว่า “ไม่ตาย... ขอพึ่งบุญกันเถอะ ถ้าเอาลงน้ำจะไม่ตาย” หนุมคนนั้นก็เลยเอาปลาลงน้ำ ปลาเลยรอด มีชีวิตอยู่ ทำให้คนๆ นั้น ก็ไม่ตายเช่นคำฝัน จากนั้นมา ความฝันเลยไม่แมน (สัมภาษณ์ ทอง สัมพันธ์สิทธิโกมล, ๒๕๖๑)

“ปู่เสียดคำลัวะ”

เรื่องปู่เสียดคำลัวะ มีเล่าทั้งในกลุ่มคนไทยวนในแม่แจ่ม และชาวลัวะเอง บ้างก็ออกเสียงว่า ปู่เจ็ด บ้างก็ว่าปู่เสียดก็เป็นลัวะเหมือนกัน แต่เป็นลัวะอีกกลุ่มหนึ่ง บ้างก็ว่าเป็นอีกชาติพันธุ์หนึ่ง นิทานนี้เล่ากันหลากหลายสำนวน แต่โดยเฉพาะที่แม่แจ่ม ปู่เสียดได้ข่มเหงลัวะ ไล่ไปจนแทบจะไม่เหลือ โดยมีชื่อสถานที่หนึ่งเรียกว่า “ออบลัวะวาย” ชาวลัวะจึงหนีขึ้นคอย

เรื่องปู่เสียดคำลัวะนี้ มีเรื่องเล่าจากบ้านเฮาต่ออีกว่า ปู่เสียดนั้นไม่มีใครจะฆ่าหรือทำร้ายได้ แต่สุดท้ายก็ไปตายที่ห้วยแม่ต๋อม ตรงนั้นเรียกว่า “ตอมโก๊ก” บริเวณนั้นชาวลัวะถือว่าอาถรรพ์แรงนัก และเป็นทีที่เกรงกลัวกัน หากไปเฉียดกรายก็จะไม่สบายทุกคนไป

แล

แล เป็นภาษาลัวะ อันหมายถึง วรรณกรรมแบบมุขปาฐะชนิดหนึ่ง ที่ใช้ในการขับขาน มักพบในพิธีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เป็นต้น มักจะมีคู่ถ้อง คือคู่ร้องตอบโต้กัน คล้ายกับการขอ บางทีก็เรียกว่า “ซอลัวะ”

แล นั้นเป็นการขับขาน โดยไม่มีดนตรีประกอบ อย่างกับ ธา ของกะเหรี่ยง หรือ ซอของคนไทยวน จะขับขานในลักษณะของการ ถาม – ตอบระหว่างชายหญิง เช่น ในงานขึ้นเรือนใหม่ ก็จะมีการแบ่งระหว่างคู่ถ้องสองคน โดยคนหนึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายเจ้าบ้าน อีกคนหนึ่งเป็นตัวแทนของผู้มาเยือน ดังนั้น การ “แล” จึงจะมีลักษณะของการเชื้อเชิญ และสอบถามสารทุกข์สุกดิบ ระหว่างช่างแล ทั้งสองคน

บางที อาจจะเป็นการแล เกี่ยวกันระหว่างชายหญิง ก็มี

ช่างแล ฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง

เพลงกล่อมลูก

เป็นการกล่อมเด็กให้นอน เมื่อเด็กร้องไห้ ผู้เป็นพ่อแม่ หรือปู่ย่า ก็ร้องเพลงกล่อม โดยอาจจะอุ้มเด็กหรือผูกผ้าไว้กับตัวแล้วร้องเพลงกล่อม ในภาษาลัวะ ความหมายคือให้หลับให้นอนเหมือนนกเหมือนไก่

พ่อจาง เทิดพานิช ร้องเพลงกล่อมหลานจนม้วยหลับไป

๔. กีฬากฎมีปัญญาไทย

การเล่น กีฬาและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในแม่แจ่ม ยังคงมีมนต์ขลัง และมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีชีวิตของทุกกลุ่มชน ทั้งไทยวน ปกาเกอญอ ลัวะ

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของผู้ชาย ที่จะต้องมีติดตัวไว้ในอดีตเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู และปกป้องครอบครัว ทั้งชาวไทยวน กะเหรี่ยง ลัวะ ล้วนแต่มีลวดลายลีลาชั้นเชิงของการต่อสู้ทั้งสิ้น ทั้งการต่อสู้ด้วยมือเปล่า และอาวุธ โดยเฉพาะดาบ

ลวดลายการฟ้อนดาบ นอกจากจะเป็นการแสดงแล้ว ยังถือเป็นการต่อสู้ป้องกันตัว

การฟ้อนดาบของชายชาวลัวะ (โดยพ่อจาง เท็ดพานิช)

๕. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล

แม่แจ่มเป็นอำเภอที่อยู่หลังดอยอินทนนท์ คล้ายกับเป็นปราการกั้นการรุกคืบของวัฒนธรรมภายนอกให้เข้ามาได้ช้าลง ทำให้แม่แจ่ม ยังอุดมไปด้วยพิธีกรรม เทศกาลงานประเพณี อันเป็นรากฐานดั้งเดิมเอาไว้ได้มากที่สุดแห่งหนึ่งของไทย

ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยวน กะเหรี่ยง ลัวะ ล้วนแต่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทุกชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์กัน ล้วนแต่ต้องพึ่งพาอาศัยกันเสมอ เป็นพี่น้องบ้านบน-บ้านลุ่ม ตลอดถึงการแต่งงานข้ามกลุ่มกันอยู่ตลอด ฉะนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงไม่ค่อยมีปัญหา

การจัดระเบียบของชาวไร่ จะมียู่สองส่วน คือส่วนบ้านเมือง และส่วนจิตวิญญาณ ส่วนบ้านเมือง ผู้ที่ปกครอง ก็คือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (๒ คน) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (๒ คน) ซึ่งจะเป็นใครก็ได้ มีสิทธิ์สมัคร

ส่วนจิตวิญญาณ คือ “จาวจาว” (หรือหมอผีประจำหมู่บ้าน) จะต้องสืบเชื้อสายเท่านั้น คนนอกตระกูลไม่มีสิทธิ์จะเป็นจาวจาวได้ (ที่บ้านเฮาะ คนที่เป็นจาวจาว มาจากตระกูลยิ่งโกระ – สัมภาษณ์พ่อจาง เทิดพานิช, ๒๕๖๒) หากผู้ที่สืบเชื้อสายจาวจาวหายไป เช่นที่บ้านมิดหลง จาวจาว ได้ย้ายหนีออกไปจากหมู่บ้าน และไม่มีใครที่จะมาเป็นจาวจาวได้ จึงใช้ระบบของผู้เฒ่าผู้แก่ มาประชุมหารือในข้อตกลงร่วมกัน (สัมภาษณ์พ่อทอง สัมพันธ์สินโกมล, ๒๕๖๒)

จาวจาว เป็นผู้ชี้ขาดในด้านวัฒนธรรม

จาวจาว เป็นผู้ทำพิธี

จาวจาว เป็นผู้ชี้ตำแหน่งในการเปิดไร่

แต่จาวจาว จะไม่เป็นผู้ใหญ่บ้าน (แต่มีสิทธิ์เป็นได้) ด้วยชาวบ้านเชื่อว่า หากจาวจาวและผู้ใหญ่บ้านเป็นคนเดียวกัน จะเกิดสิ่งไม่ดีกับหมู่บ้าน

ไร่ชาและไร่ข้าวโพดของชาวไร่บ้านเฮาะ

สังคมชาวล้านนั้น เป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ การแต่งงานก็ต้องแต่งผู้หญิงเข้าบ้าน ฝ่ายชาย และผู้หญิงต้องมานับถือผีทางฝ่ายชาย และเข้าสู่ตระกูลของฝ่ายชาย

บางหมู่บ้านก็มีการยึดถือการแต่งงาน โดยจะไม่แต่งงานในตระกูลเดียวกัน เช่นบ้านกอกน้อย บ้านแปะ ซึ่งหากแต่งงานในตระกูลเดียวกัน ก็ถือว่าผิดผี จะมีการขับไล่ออกจากหมู่บ้านไป

ในแต่ละหมู่บ้านก็มีสายตระกูลต่างๆ ที่เรียกว่า ยิง หรือเอิง (ตามแต่ละสำเนียงของหมู่บ้าน) มีดังนี้

บ้านเฮาะ ประกอบด้วย	ยิงโกระ
	ยิงเยือก
	ยิงเผือะ
	ยิงยาง
บ้านมีดหลง ประกอบด้วย	สะมั่งเอิงราว
	สะมั่งเอิงเดียม
	สะมั่งเอิงเนียก
บ้านกอกน้อย ประกอบด้วย	สะมั่ง
	สะมั่งกะ
	สะมั่งเตี้ยะ
	โมละเอาะ
	ยิงโกะ
	ยิงเงียง
	ยิงโตะสะโหมะ
บ้านแปะ ประกอบด้วย	สะมั่ง
	มุงกลาง
	มุงแปะ
	มุงละออ
	ยาง

ส่วนชาวลัวะเองนั้น ก็มีแนวทางปฏิบัติ ในประเพณีต่างๆ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละความเชื่อศาสนา โดยจะนับเดือนเริ่มจากเดือนสามของล้านนา หรือเดือนอ้ายของไทย ไปพร้อมกัน ดังต่อไปนี้

ตารางสรุปปฏิทินประเพณีต่างๆ ชุมชนลัวะ อำเภอแม่แจ่ม

เดือนลัวะ	เดือนล้านนา	ประมาณเดือน	ประเพณีลัวะ
ไค้ละอัว	สาม	ธันวาคม	เก็บข้าว, ได้ข้าวใหม่
ไค้ปอน	สี่	มกราคม	เปิดพื้นที่ใหม่
ไค้พวน	ห้า	กุมภาพันธ์	พินไร่, เตรียมพื้นที่เพาะปลูก
ไค้ละ	หก	มีนาคม	ขึ้นเรือนใหม่ แต่งงาน เก็บเกี่ยวผลผลิต(พืชผัก)

ไค้อาละ	เจ็ด	เมษายน	เลี้ยงผี, เผาไร่
ไค้แซนไต้กั้	แปด	พฤษภาคม	ทำไร่
ไค้แซนตาม	เก้า	มิถุนายน	ดายหญ้า, ถอนหญ้า เลี้ยงผีเจ้าที่สวน
ไค้ปาย	สิบ	กรกฎาคม	ดูแลพืชไร่ (ข้าวโพด)
ไค้ซอ	สิบเอ็ด	สิงหาคม	ดูแลพืชไร่ (ข้าวโพด)
ไค้กระ	สิบสอง	กันยายน	งดงานกิจกรรมทุกอย่าง
ไค้เป้โต๊ะ	เกี่ยง	ตุลาคม	ข้าวออกรวง
ไค้เป้ตัง	ยี่	พฤศจิกายน	เกี่ยวข้าว

ดังตารางปฏิทินต่างๆ ทางวัฒนธรรมในรอบปีของชาวลัวะ จะเห็นว่า ชาวลัวะมีความเชื่อเรื่อง “ผี” อย่างมาก ต่อมาเมื่อมีการรับศาสนาภายนอกเข้ามา การนับถือผีก็อยู่ร่วมกันกับศาสนาพุทธอย่างกลมกลืน แต่เมื่อรับศาสนาคริสต์ ไม่ว่าจะเป็นคริสต์ดง หรือคริสเตียน ก็จะไม่งดเว้นในการเลี้ยงผีไปโดยปริยาย

การเลี้ยงผีของชาวลัวะ มีเกือบทุกที่ ดังยกตัวอย่างดังนี้
ทางบ้านเฮาะ จะมีการเลี้ยงผีดังนี้

การเลี้ยงผีไร่

การเลี้ยงผีไร่ในการเปิดพื้นที่ทำการเกษตร จะต้องใช้ไถ ๑ คู่ (ที่ไม่ใช่ไถเผือก) เหล่า และอาหาร

การเลี้ยงผีไร่ ในวันเผาไร่ จะเลี้ยงไถ ๙ ตัว อันประกอบด้วย ไถทั่วไป ๘ ตัว และไถเผือกอีก ๑ ตัว

การเลี้ยงผีหมู่บ้าน ก็จะมีการปิดหมู่บ้าน คือไม่ให้ใครเข้าออก จะมีการเลี้ยงเล็ก คือเลี้ยงทุกปีโดยใช้หมู ส่วนการเลี้ยงใหม่จะเลี้ยงด้วยควาย เหล่านี้นับเป็นการ

เลี้ยงแบบปกติวิสัย นอกจากนี้การเลี้ยงทั้งหมู่บ้านนี้จะมีการเลี้ยงในกรณีพิเศษอีก คือเรียกว่า การเลี้ยงผีเมื่อเกิดการผิตผีขึ้น การเลี้ยงแบบนี้จะเรียกว่า การล้างบ้านล้างเมือง (สัมภาษณ์พ่อจาง เท็ดพานิช, ๒๕๖๒)

ส่วนทางบ้านกอกน้อย นั้น ก็จะมีการเลี้ยงผีเจ้าที่สวนก่อนที่จะมีการเก็บเกี่ยว โดยเครื่องเลี้ยงผีประกอบด้วย ปลา ๑ ตัว, ไข่ต้ม ๑ ฟอง, ข้าวจ้าว ๑ กำ, ข้าวหนึ่ง ๑ กำ, ไก่เผือก ๑ ตัว, ไก่อื่นๆ อีก ๔ ตัว, และเหล้าที่ต้มเอง ๑ ขวด ซึ่งการเลี้ยงผีเจ้าที่สวนนี้ จะต้องใช้ซอห์นไม้ไฟในการตักเลี้ยงทุกอย่าง

นอกจากนี้ ยังมีการเลี้ยงผีตระกูล ที่สืบทอดกันมาทางฝ่ายชาย โดยใช้เสาสะกางอันเล็ก ๑๒ เล่ม และ หมู ๒ ตัว (ตัวผู้ ๑ ตัว ตัวเมีย ๑ ตัว) ไก่(ที่ไม่ใช่ไก่ดำ) แต่ละหลังคาในตระกูลหลังคาละ ๒ ตัว, เหล้าหลังคาละ ๑ ขวด, ปลา ๒ ตัว, ไข่ต้ม ๒ ฟอง

ส่วนการเลี้ยงผีเรือน จะเลี้ยง ๒ ช่วง คือประมาณวันที่ ๑ - ๑๐ มกราคม และช่วงสงกรานต์อีก ๑ ช่วง (ภายในเดือนเมษายน) ของใช้โนนพิธี แบ่งออกเป็นสองช่วง คือช่วงเช้าและช่วงเย็น ช่วงเช้าประกอบด้วย หมู ๑ ตัว, ไก่ ๒ ตัว, เหล้า ๑ ขวด, ปลา ๑ ตัว, ไข่ ๑ ฟอง, ข้าวหนึ่ง และข้าวจ้าว ช่วงเย็นประกอบด้วย ไก่ตัวผู้ ๑ ตัว, ไก่ตัวเมีย ๑ ตัว, ไข่ ๒ ฟอง และ ปลา ๒ ตัว (สัมภาษณ์นางกรุ ศักดิ์สีบสกุล, ๒๕๖๐)

ส่วนทางบ้านมิดหลองนั้น จะมีการเลี้ยงผีหมู่บ้านอยู่ ๒ แบบ คือ การเลี้ยงน้อย และการเลี้ยงใหญ่

การเลี้ยงน้อย คือจะเลี้ยงด้วยไก่ ด้วยหมู โดยหาวันในการเลี้ยงคือวันอังคาร จะมีการเก็บเงินกันเพื่อที่จะซื้อหมู ๒ ตัว และแต่ละหลังก็จะนำไปไก่มาหลังละ ๒ ตัว พร้อมเหล้า ๑ ขวด โดย “ตาโน้ก” จะเป็นคนทำพิธีเลี้ยง

ส่วนการเลี้ยงใหญ่นั้น ก็จะใช้เลี้ยงด้วยควาย จะเลี้ยงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ แต่หลังคาเรือนก็จะมีการใช้ ไก่ตัวผู้สีแดง (สไปก์) ๑ ตัว ไก่ตัวเมียสีขาว (ต๊ะเยียง) ๑ ตัว เหล้า เส้นฝ้าย กรวยดอกไม้ ๑ คู่ และน้ำส้มป่อย

สำหรับการเปลี่ยนเสาสะกางนั้นจะกระทำต่อเมืองเสาดิมนั้นผู้ไป จึงต้องถอนเสาเก่าที่ผุออก แล้วเอาเสาใหม่มาเปลี่ยนแทน ฉะนั้นจะต้องมีเสาเพียง ๓ เสาเท่านั้น อันเป็นตัวแทนของตระกูลทั้ง ๓ ตระกูล คือสะมังเียงราว สะมังเียงเตียม และสะมังเียงเนียก สำหรับบ้านมิดหลอง

การเลี้ยงผีเรือนนั้น อาจจะเลี้ยงในกรณีพิเศษ เมื่อเจ้าของเรือนไม่สบายใจ เช่น นกผีหรือนกแสกบินเข้ามาในเรือน ก็จะต้องเลี้ยงผีเรือนด้วย (สัมภาษณ์ แม่สุพิน สิทธิคงจรัส, ๒๕๖๒)

การเลี้ยงผีเรือนเมื่อนกผีบินเข้าเรือน

๖. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ ได้ฝังในชีวิตและจิตวิญญาณ ซึ่งจะมีอยู่หลายหมวดดังนี้

“อาหาร”

อาหารเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต ชาวลัวะจะทานข้าวจ้าวกันเป็นหลัก และมักจะกินข้าวกล้อง ด้วยอาศัยการดำรงแรงงานคน ไม่เหมือนคนพื้นราบที่กินข้าวจากโรงสี อาหารของชาวลัวะที่รู้จักกันดีมีหลายอย่าง เช่น

“**ข้าวเบอะ**” หรือข้าวเปือ เป็นอาหารทั้งชาวกะเหรี่ยงและชาวลัวะ ซึ่งอาจจะเป็นการให้ได้อาหารในปริมาณมากในขณะที่มีข้าวอยู่จำนวนจำกัด จึงต้องนำข้าวมาต้ม ซึ่งมีลักษณะคล้ายโจ๊ก

ข้าวเบอะ ประกอบด้วย ข้าวจ้าว ขนุนสับ หมู ต้มหอม ตะไคร้ ขมิ้น ข้า

วิธีทำนั้น ต้มหม้อน้ำร้อน จากนั้นใส่ข้าวสารจ้าวลงไป ต้มให้เปื่อย จึงใส่หมูลงไป ใส่ขนุนสับ จากนั้น นำขมิ้น พริกแห้ง ตะไคร้ ข้า โขลกให้ละเอียด เติมลงไป เมื่อสุกยกลงรับประทาน (สัมภาษณ์นายเพียร ภาพมโนศักดิ์, ๒๕๖๑)

ข้าวเบอะ ของชาวลัวะ

หรืออีกสูตรหนึ่งก็คือ จะใช้ยอดผักทองเป็นส่วนสำคัญ และมีข้าวสาร มีผักชี ผักอีลีน ตะไคร้ มีเครื่องปรุงรส เกลือ พริก (ถ้ามีเนื้อหมูก็ใส่) เมื่อเครื่องปรุงพร้อมก็ต้มน้ำให้เดือด (ถ้ามีเนื้อหมูก็ใส่ลงไป) ใส่ข้าวสารจ้าวลงไป จากนั้นก็ใส่ยอดผักทอง ใส่ผักชี ผักอีลีน ตะไคร้ แล้วปรุงรส ตั้งไฟจนผักและ จากนั้นก็มีการใช้ไม้ปั่น ปั่นให้ผักและ จนได้ลักษณะคล้ายโจ๊กใส่ผัก แล้วรับประทานเป็นกับข้าว พร้อมข้าวสวยร้อนๆ (สัมภาษณ์ นางบัวแหวด ประธานเงินทอง , ๒๕๖๒)

ข้าวเบอะหรือข้าวเบือแบบที่ใส่ยอดผักทอง

นอกจากจะมีข้าวเบือหรือข้าวเบอะแล้ว จะมีการทำ “**สเบือก**” จากเนื้อไก่หรือเนื้อหมู (โดยเฉพาะจากการเลี้ยงผี หรืองานใหญ่ๆ เช่นขึ้นเรือนใหม่ แต่งงาน) คือการนำเนื้อไก่เนื้อหมูไปยำ กับเครื่องปรุงต่างๆ ได้แก่ พริกขี้หนู หอมแดง กระเทียม ใบผักไผ่ ต้นหอม ผักชี และเกลือ

“การทำไร่เลื่อนลอย”

การทำไร่เลื่อนลอยนี้ เป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชาวลัวะในอดีต (แต่ปัจจุบันไม่ได้เปิดพื้นที่ใหม่แล้ว) ที่ในช่วงฤดูทำไร่ ก็จะมีการเปิดพื้นที่ใหม่ในการทำไร่ในรอบใหม่ โดยให้จาวจาว หรือ ไก่งปี เป็นคนบอกตำแหน่งในการทำไร่ในครั้งนั้น เมื่อทำไร่ไปครบระยะหนึ่ง ก็จะทิ้งพื้นที่เดิม แล้วไปเปิดพื้นที่ใหม่ต่อไป จนพื้นที่เดิมฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ก็จะกลับมาทำไร่ ณ ที่เดิมอีก แต่ปัจจุบันด้วยการเกษตรเชิงเดี่ยว และการต้องการผลผลิตในปริมาณมาก การทำไร่แบบเดิมก็หายไป

“การใช้คาถา”

การใช้คาถา เป็นการรักษาโรคแบบหนึ่ง โดยใช้คาถาที่เป็นภาษาลัวะในการเป่าไปยังความเจ็บป่วยของผู้ป่วย เช่น คาถापิตเสือด คาถาต่อกระดูก คาถาเป่าตาแดง คาถาเป่าผี คาถาสะเดาะ คาถาเป่าไฟไหม้ เป็นต้น

“การรักษาโดยวิธีฮมี”

การรักษาโรคโดยวิธีฮมี นั้น คือการดูดเลือดเสียออก เมื่อเกิดการไม่สบาย ณ บริเวณใด บริเวณหนึ่งก็จะใช้ มุยหรือขวยเล็ก ๆ ภาษาลัวะว่า “ฮกุนจัวะ” เจาะลงไปบริเวณนั้น จากนั้นใช้ เขาความก็ตี เขาแพะก็ตี เจาะเข้าไปบริเวณแผลนั้น ใช้ชันโรงปิดรอบปากแผล ทำให้เลือดเสียที่อยู่ในตัวไหลออกมา เมื่อเลือดเสียไหลออกมา ความเจ็บป่วยก็จะทุเลาง ซึ่งแต่ละบ้านจะมีอยู่ไม่กี่คนที่มีความรู้ด้านนี้ เช่นที่บ้านเฮาจะมีอยู่เพียงคน หรือสองคนเท่านั้น

๗. ภาษา

ภาษานับว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งเสียงพูด ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงพูด ปัจจุบัน วัฒนธรรมหลักในเขตอำเภอแม่แจ่มคือวัฒนธรรมไทยวน ใช้ภาษาไทยวนเป็นหลัก และชาวลัวะก็มีภาษาของตนเอง ภาษาลัวะนั้นไม่มีตัวอักษรสำหรับเขียน ทางราชบัณฑิตได้มีการพัฒนาให้กลุ่มที่ไม่มีอักษรใช้สามารถปรับ/ประดิษฐ์อักษรใช้เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของตนเองในภาษาตนเองในบางพื้นที่บ้างแล้วก็ตาม เช่นบ้านป่าแป๋ บ้านละอูบ จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม ไม่มีการนำเข้ามาใช้เขียนภาษาลัวะ

จากนิทานเล่าว่า แต่เดิมนั้นมีอักษรใช้ ดังที่อาจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวกล่าวว่าการอ่านลายเจ็ยลัวะให้พระญามังรายฟัง ดังนั้นจึงมีการเชื่อว่าแต่เดิมชาวลัวะอาจมีอักษรใช้ แต่ได้หายไป ส่วนนิทานก็เดิมแต่ว่าชาวลัวะบันทึกตัวหนังสือไว้ที่หนัง แต่เกิดหิวและนำไปเผาไฟกินเสีย ทำให้ตัวหนังสือที่อยู่บนหนังนั้นได้สูญหายไปเป็นที่สุด

ภาษาลัวะเป็นภาษาในตระกูลออสโตร-เอเชียติก ในกลุ่มมอญ-เขมร อันเป็นชนกลุ่มพื้นเมืองในบริเวณภาคเหนือของไทย และมักกล่าวถึงต้นๆ ในตำนานต่างๆ ในดินแดนแห่งนี้ ทุกคนให้ความสำคัญกับชาวลัวะว่าเป็นพี่ใหญ่ ชาวลัวะบางคนนั้นสามารถพูดภาษาปกากะญอได้ พูดภาษาคำเมืองได้ พูดภาษาไทย และอังกฤษได้ในปัจจุบัน แต่จะหาคนต่างภาษามาพูดภาษาลัวะได้นั้น น้อยมาก

อีกประการหนึ่งเนื่องจากภาษาลัวะอยู่ในกลุ่ม มอญ – เขมร จึงทำให้ภาษาลัวะเป็นภาษาที่ไม่มีระบบเสียงวรรณยุกต์ เวลาที่พูดภาษาคำเมืองก็จะเหมือนกับชาวมอญพูดภาษาไทย หรือชาวขมุพูดคำเมือง ทำให้บางคำก็ฟังดูยากเต็มที่ คนรุ่นก่อนอาจจะเรียนภาษาไทยยาก ด้วยสื่อตอนนั้นก็น้อย แต่ปัจจุบันสื่อภาษาไทยต่างๆ หาได้ง่าย และคนรุ่นใหม่เข้าสู่ระบบโรงเรียน ทำให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้ภาษาอื่นได้ง่ายขึ้น

แต่นั้นก็ทำให้การรับภาษาข้างนอกมาใช้มากขึ้นด้วยเช่นกัน

คนรุ่นใหม่บางครั้งก็มีปัญหาการใช้คำศัพท์ที่แปลกแยกแตกต่างออกไปจากคนรุ่นก่อน ทำให้บางครั้งพบว่าการสื่อสารไม่เข้าใจกันก็มี ยิ่งคนรุ่นใหม่ที่ออกไปเรียนและทำงานอยู่ในเมือง

ก็เริ่มที่จะลืมภาษาลัวะไป ยิ่งนานไปการพูดภาษาลัวะก็เริ่มลดน้อยลงไป มีการนำคำยืมจากภาษาอื่นเข้ามาใช้ปนมากขึ้น (สัมภาษณ์ ไกรสร สิริจรูญ, ๒๕๖๒)

โดยปกติ ชาวลัวะในตำบลปางหินฝน จะมีการใช้คำศัพท์ใกล้เคียงกัน แต่จะแตกต่างกันตรงสำเนียง และแต่ละสำเนียงก็จะบ่งบอกถึงความเป็นหมู่บ้านนั้นๆ ส่วนทางบ้านมีดหลวง จะมีการใช้คำศัพท์บางคำที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยรวมก็มีความเข้าใจกันได้ดี เช่นเดียวกับลัวะทางอำเภอแม่ลาน้อยและแม่สะเรียง แต่ภาษาลัวะทางเมืองฮอด จะฟังกันไม่ค่อยรู้เรื่องเท่าใด (สัมภาษณ์ ไกรสร สิริจรูญ, ๒๕๖๒)

ไกรสร สิริจรูญ ชาวลัวะรุ่นใหม่ ที่กลับมาทำงานที่บ้านเกิด

ตัวอย่างภาษาลัวะ ขำนำเสนอในการนับเลข การนับเลขของชาวลัวะนั้นมีความพิเศษของภาษา คือในหลักสิบ แต่ละคำจะมีคำเรียกเฉพาะ ไม่ได้เอาเลข ๑ - ๙ มาเติมคำว่าสิบ อย่างภาษาไทย ตัวเลขตามสำเนียงบ้านเฮาจะว่าดังนี้

๑	ติ
๒	ละอา
๓	ละฮัว
๔	ปอน
๕	พวน
๖	ละ
๗	อาละ
๘	เซนไทม์

๙	เซนแตม
๑๐	กอ
๑๑	กอตี
๑๒	กอละอา
๒๐	เง
๓๐	งัว
๔๐	งปอน
๕๐	งฮวน
๖๐	ฮุกเร
๗๐	อางเล็
๘๐	เงิ่นไต้ม
๙๐	เงิ่นตาม
๑๐๐	ติฮัวว

ส่วนตัวเลข ๑ - ๑๐ ในสำเนียงลัวะบ้านมิดหลง ว่าดังนี้ เต๊ะห์ ละอา ละอวย เปาน์ พอน และ อะและ สะเต๊ะ สะแตม เกาน์ (สัมภาษณ์ นายอะติ เกตุรัตน์สมบุรณ์, ๒๕๖๐)

เด็กบ้านมิดหลงนับเลข ๑ - ๑๐ ให้ฟัง

ส่วนเรื่องสี ในภาษาลัวะนั้น มีอยู่เพียง ๕ สีเท่านั้น ด้วยในภาษาลัวะมีเพียง ๕ คำ ส่วนสีอื่นนอกเหนือจากนี้ก็จะเป็นคำยืมไป ๕ สีในภาษาลัวะ ได้แก่

สีแดง เรียกว่า สะครัก
สีดำ เรียกว่า ลอง (ลวง)
สีขาว เรียกว่า ปิง
สีเหลือง เรียกว่า สะงิม
สีเขียว เรียกว่า สะงา

ภาษาลัวะ สำหรับคนไทยวนเอง มักจะออกเสียงยาก คำบางคำในชื่อบ้านนามเมือง อาจจะเป็นภาษาลัวะที่อยู่มาแต่

เดิม แล้วพอคนไทยวนเข้ามา ก็จะลากเข้าความในภาษาไทยวน เช่น

“อมก๋อย” ที่เป็นชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ คนไทยวนได้ยืมก็เข้าใจในภาษาตนเองว่า เป็นเมืองที่ทอดยาวออกดกสันจนต้องเอากลอมมาอม แต่แท้จริงแล้ว อมก๋อย เป็นภาษาลัวะ แปลว่าขุนน้ำ

“ลอง” มักจะรู้จักกันในชื่อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ซึ่งคำว่าลอง ในภาษาลัวะแปลว่าดำ พอไทยวนเข้ามาจึงลากเข้าความหมายไทยวนว่า เป็นเมืองที่พระนางจามเทวีมาทดลองสร้างเมืองก่อน

“ปิง” อันเป็นชื่อแม่น้ำหลักของจังหวัดเชียงใหม่ โดย คำว่าปิง ในภาษาลัวะแปลว่า ชาวแม่น้ำปิงก็อาจจะหมายถึงชาวก็ได้ โดยที่ไทยวนได้แต่งตำนานว่า แม่น้ำปิง มาจากคำว่าแม่น้ำปลาปิง

“ระมิง” คำนี้ปัจจุบันเขียนแบบภาษาบาลีว่า “ระมิงค์” อันหมายถึงแม่น้ำปิง บางท่านสันนิษฐานว่า อาจจะมาจากคำว่า “ลัวะ-เม็ง” แล้วกลายเป็น ระมิง แต่ในภาษาลัวะนั้น ระมิง คือ คำเรียกแม่น้ำปิง ในภาษาลัวะโดยตรงนั่นเอง

ซึ่งอาจจะมีอีกหลายคำอันเป็นชื่อบ้านนามเมืองที่เราอาจจะไม่เข้าใจ แล้วจึงแต่งตำนานเข้าประกอบตามความเข้าใจของตน ทั้งที่คำดั้งเดิมอาจจะมาจากภาษาลัวะนี่ก็เป็นได้ เป็นต้น

การออกเสียงของชาวลัวะนั้น แต่ละหมู่บ้านจะออกเสียงต่างกัน โดยต่างกันในด้านคำศัพท์คนละคำ หรือ บางคำเป็นคำเดียวกันแต่ต่างที่เสียงสั้นเสียงยาวหรือโทนเสียงต่างกัน

จากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั้ง ๗ ประเภท ที่ทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้กำหนดไว้ โดยครอบคลุมทั้งหมดขององค์การยูเนสโก มรดกทางวัฒนธรรมของชาวลัวะ ในเขตอำเภอแม่แจ่ม มีความหลากหลาย และอุดมไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมนานาประเภท จึงเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ต้นทุนของชีวิตได้เป็นอย่างดี โดยจะคงอยู่และสืบทอดผ่านนักเรียน นักศึกษา จากรุ่นต่อรุ่นอย่างเหนียวแน่นและไม่ขาดตอน เป็นแรงพลังในการผลักดันวิถีชีวิตไปข้างหน้าอย่างมั่นคง

บรรณานุกรม

คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. ๒๕๓๘
จตุพล คำปวนสาย. **พันธุศาสตร์กับการตามรอยบรรพชน: ดีเอ็นเอแห่งล้านนา**. เชียงใหม่ : ตองสามดีไซท์ ๒๕๖๑

ฉวีวรรณ ประจวบเหมา และคณะ. **ปริศนาวงศาตคณาญาติ “ลัวะ”**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร . (องค์การมหาชน), ๒๕๕๕

ณัฐวี ทศรัฐ และ สุริยา รัตนกุล. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ละว้า**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๓๙

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, สรัสวดี อ๋องสกุล บรรณาธิการ. **สังคมพหุวัฒนธรรม**. เชียงใหม่:ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๖๑

ภาสวรรณ วิชรดำรงศักดิ์ และคณะ. **รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านทรัพยากรทาง ศิลปะและวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน งานวิจัย. ๒๕๖๑

รัตนพร เศรษฐกุล. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ ชิลค์เวอร์ม. ๒๕๕๒

UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.

๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ. ๒๐๐๓) ณ กรุงปารีส

Lanna Studies, SRI, CMU., ๒๕๕๗ [online] เข้าถึงเมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๖๐

<https://www.facebook.com/Lanna.SRIinCMU/videos/๕๔๘๖๗๔๑๘๑๙๓๔๓๕๔/>

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม [online]

เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๐ <http://ich.culture.go.th/index.php/th>

ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). [online]

เข้าถึงเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๐

http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=๑๕๕๐๗

สัมภาษณ์ นายอะดี เกตุรัตนสมบูรณ์ อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๒ ต.บ้านทัพ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐

สัมภาษณ์ นายสิงหา แซ่ตั้ง อายุ ๔๙ ปี รร.สาธิตชุมชนการเรียนรู้สมเด็จพระเจ้า มศว.แม่แจ่ม

๑๐๐ หมู่ ๑๗ ต.ช้างเค็ง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ สัมภาษณ์วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๐

สัมภาษณ์นางนุสรา เตียงเกตุ, ศูนย์การเรียนรู้บ้านไร่ ใจสุข บ้านไร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์นายดวงตา วันจิตรพนา อายุ ๖๗ ปี, บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๗ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑ และวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายวรรัตน์ ผ่องชนอารยะ, บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๗ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

สัมภาษณ์นายเพียร ภาพมโนศักดิ์ อายุ ๔๑ ปี บ้านเลขที่ ๔๑ หมู่ ๘ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์นายจาง เทิดพานิช อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๓๔/๑ หมู่ ๖ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายไกรสร สิริจรูญ อายุ ๒๗ ปี บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๖ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสุพิน สิทธิคงจรัส อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๒ ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่.

สัมภาษณ์วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายทอง สัมพันธ์สินธุ์โกมล อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๒ ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่.

สัมภาษณ์วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายปรีดา ประทานเงินทอง อายุ ๓๓ ปี บ้านเลขที่ ๕๘ หมู่ ๗ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางบัวเรต ประทานเงินทอง อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๗ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นายศักดิ์นรินทร์ ขาวจิว

ตำแหน่ง นักวิชาการศึกษา

สังกัด ศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

การศึกษา ปริญญาตรี สาขา ประวัติศาสตร์ (วิชาโท ภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน)

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

งานวิจัย - การพัฒนาศักยภาพศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ในเส้นทาง
สายวัฒนธรรมสองฝั่งโขง

- ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเหมืองล้านนา

- พัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านทรัพยากรทางศิลปะและวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม จังหวัด
เชียงใหม่

เอกสารเรียบเรียง - ราชมงคลสัญลักษณ์

- เวียงเจ็ดลิน

บทความ - เขียนบทความลงในวารสารเวียงเจ็ดลิน เช่น

ชอพม่าที่ไม่ได้มาจากพม่า

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กับหัวเมืองวันตกนถนน ฯลฯ

- บทความ “ข้าววัดในล้านนา”

ลงในหนังสือ ฮอมผญา ๓๐ ปี มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

- บทความ “ร่าง กับภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของคนล้านนา”
ในวารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ ประจำปี ๒๕๖๐ ของสำนักศิลปะ
และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

รางวัลที่ได้รับ ผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นดีเด่น ประจำปี ๒๕๖๑

Email: saknarin@rmutl.ac.th

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ศูนย์วัฒนธรรมศึกษา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
๑๒๘ ถนนห้วยแก้ว ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๕๐๓๐๐

website: <http://rmutlculture.rmutl.ac.th>

E-mail: rmutlculture1@gmail.com